

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

С.К. КОСТЮЧКОВ

ПОЛІТОЛОГІЯ

**Навчально-методичний посібник
для студентів непрофільних спеціальностей
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»
вищих навчальних закладів**

Херсон – 2013

*Обговорено на засіданні Науково-методичної ради факультету психології,
історії і соціології (Протокол № 7 від 21.01.13р.)*

Схвалено НМР ХДУ (Протокол № 3 від 20.12.12)

Рекомендовано до друку Вченою радою ХДУ (Протокол № 7 від 18.02.13)

Підготував:

Костючков С.К. – кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Херсонського державного університету

Рецензенти:

Пашковський П.І. – кандидат політичних наук, викладач кафедри гуманітарних і правових дисциплін Інституту країн Сходу та Африки Міжнародного слов'янського університету

Бойков О.Ю. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та історіографії Херсонського державного університету

Костючков С.К.

К 71 Політологія. Навчально-методичний посібник для студентів непрофільних спеціальностей освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» вищих навчальних закладів. – Херсон: Айлант, 2013. – 50 с.

Політологія. Навчально-методичний посібник для студентів непрофільних спеціальностей освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» вищих навчальних закладів розроблено на основі авторської програми нормативної навчальної дисципліни та затверджено Вченою радою ХДУ.

© Костючков С.К., 2013

ЗМІСТ

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»	5
ПРОГРАМА КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»	6
Пояснювальна записка.....	6
ЗМІСТОВІ МОДУЛІ КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»	8
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА КОНКРЕТНО-НАУКОВІ ЗАСАДИ ПОЛІТОЛОГІЇ	8
Лекційний модуль	8
Семінарський модуль	8
Модуль самостійної роботи	8
ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ З КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ».....	9
Теоретичні відомості до теми «Зміст політології як науки про політику: предмет, система категорій, методи, функції».....	9
Теоретичні відомості до теми «Зародження та еволюція світової політичної думки».....	11
Теоретичні відомості до теми «Історія розвитку політичного життя в українському суспільстві»	16
Теоретичні відомості до теми «Політична влада».....	20
Теоретичні відомості до теми «Політична система суспільства».....	23
Теоретичні відомості до теми «Держава як інститут політичної системи суспільства»	26
Теоретичні відомості до теми «Політичні режими та їх характеристики»	29
Теоретичні відомості до теми «Політичні процеси».....	31
Теоретичні відомості до теми «Система світової політики та міжнародні відносини».....	34
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ».....	37
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ З КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ».....	49

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	усього	денна форма				
		у тому числі				
1	2	л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні та конкретно-наукові засади політології						
Тема 1. Зміст політології як науки про політику: предмет, система категорій, методи, функції	8	2	2			4
Тема 2. Зародження та еволюція світової політичної думки	10	2	2			6
Тема 3. Історія розвитку політичного життя в українському суспільстві	8	2	2			4
Тема 4. Політична влада	8	2	2			4
Тема 5. Політична система суспільства	8	2	2			4
Тема 6. Держава як інститут політичної системи суспільства	8	2	2			4
Тема 7. Політичні режими та їх характеристики	6	2				4
Тема 8. Політичні процеси	8	2				6
Тема 9 Система світової політики та міжнародні відносини	8	2	2			4
Разом за змістовим модулем 1	72	18	14			40
Усього годин	72	18	14			40

ПРОГРАМА КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

Пояснювальна записка

Певним чином упорядкована система знань про політику існує протягом двох з половиною тисячоліть. Вона являє собою один з найяскравіших та найважливіших продуктів людського розуму, без якого неможливо уявити, пояснити та передбачити еволюцію суспільства. Сучасна політологія – це комплексна наука, метою якої є вивчення і аналіз політичної сфери життєдіяльності соціуму.

Політологія в Україні – наука відносно молода, нині вона перебуває на етапі становлення: розвиваються науково-дослідницькі центри, збільшується кількість друкованих галузевих видань, у багатьох вищих навчальних закладах здійснюється підготовка профільних спеціалістів. Нині вітчизняна політологія є однією з провідних дисциплін у сфері гуманітарної освіти, вона посідає чільне місце в системі підготовки висококваліфікованих фахівців в будь-якій царині суспільного життя.

Під час викладання та вивчення політології реалізуються такі базові принципи, як фундаментальність, системність, наступність, єдність логічного та історичного, національного й загальнолюдського, суспільного та особистісного, теорії й практики, навчання і виховання.

Пропонований навчально-методичний посібник охоплює загальне коло проблем сучасної політичної науки, а саме: предмет, систему категорій, методи та функції політології; розвиток політики як суспільного явища; історію світової та вітчизняної політичної думки; питання сутності політичної влади; аспекти функціонування політичної системи суспільства; роль держави як інституту політичної системи; аналіз якісних характеристик політичних режимів; сутність політичних процесів; закономірності розвитку й функціонування системи світової політики і міжнародних відносин.

Навчально-методичний посібник призначено для семінарських занять і самостійної роботи з курсу «Політологія» студентів непрофільних спеціальностей.

Мета курсу: – формування у студентів системних знань про політичну сферу суспільного життя, що повинно забезпечувати уміння самостійно аналізувати політичні явища та процеси, робити свідомий політичний вибір, посідати активну життєву позицію, а також допомогти майбутньому спеціалісту у формуванні власного світогляду.

Завдання курсу:

Теоретичні:

- сформувати у студентів погляди на політичні концепції видатних мислителів минулого та сучасності;

- сприяти формуванню знань про основні категорії політології, структуру політичної системи суспільства та політичного процесу, типологію основних політичних інститутів, утворень, елементів політичного процесу;

- сформуувати у студентів уявлення про основні точки зору на найбільш суперечливі проблеми політології.

Практичні:

- забезпечити реалізацію навичок студентів давати основні характеристики політичним системам та політичним процесам сучасної України, визначати основні напрями та протиріччя процесу формування глобальної політичної системи, факторів розгортання основних характеристик світового політичного процесу, ролі та місця України у світовому політичному процесі.

Перелік знань та умінь студентів:

після вивчення курсу «Політологія» **студенти повинні знати:**

- об'єкт, предмет, систему категорій та методи політичної науки, впевнено оперувати термінами і володіти понятійно-категоріальним апаратом;

- основні світові політичні школи, концепції і напрями, характеристики різних учінь про політику;

- суб'єкт і об'єкт політики, сутність політичного життя, політичних відносин і процесів, права людини і громадянина, сутність функціонування різних політичних систем і режимів;

- основні стратегічні напрями розвитку світового політичного процесу, базові засади геополітики, місце, роль і статус України в політичному сьогоденні;

- теоретичні та практичні компоненти політичного знання, їх роль в підготовці політичних рішень, у забезпеченні особистісних поривань до усвідомленого суспільно-політичного життя.

Студенти повинні вміти:

- користуватись сучасною методологією аналізу політичних подій;

- оволодівати навичками активної політичної участі та політичної культури;

- орієнтуватися в розмаїтті процесів зовнішньої та внутрішньої політики;

- знаходити, оцінювати та застосовувати різноманітні інформаційні джерела;

- використовувати політичні знання в своїй професійній і громадській діяльності.

Міждисциплінарні зв'язки

Оволодіння політичною наукою ґрунтується на тісному взаємозв'язку з іншими навчальними предметами, зокрема з такими базовими, як філософія, соціологія, історія України, економічна теорія, психологія, теорія держави і права. Також наука про політику пов'язана з логікою, статистикою, кібернетикою, теорією систем, а також праксеологією, демографією, герменевтикою та рядом природничих наук: антропологією, екологією, географією та ін.

ЗМІСТОВІ МОДУЛІ КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА КОНКРЕТНО-НАУКОВІ ЗАСАДИ ПОЛІТОЛОГІЇ

Лекційний модуль

1. Зміст політології як науки про політику: предмет, система категорій, методи, функції.
2. Зародження та еволюція світової політичної думки.
3. Історія розвитку політичного життя в українському суспільстві.
4. Політична влада.
5. Політична система суспільства.
6. Держава як інститут політичної системи суспільства.
7. Політичні режими та їх характеристики.
8. Політичні процеси.
9. Система світової політики та міжнародні відносини.

Семінарський модуль

1. Зміст політології як науки про політику: предмет, система категорій, методи, функції.
2. Зародження та еволюція світової політичної думки.
3. Історія розвитку політичного життя в українському суспільстві.
4. Політична влада.
5. Політична система суспільства.
6. Держава як інститут політичної системи суспільства.
7. Система світової політики та міжнародні відносини.

Модуль самостійної роботи

1. Політологія як наука та навчальна дисципліна: предмет, методи, зв'язок з іншими науками та навчальними дисциплінами.
2. Розвиток світової політичної думки: основні теорії, концепції, доктрини.
3. Українська політична думка від часів Київської Русі до сьогодення.
4. Феномен політичної влади: типологія, функції, ресурси.
5. Поняття політичної системи суспільства, типологія, функції, тенденції та проблеми розвитку.
6. Держава як важливий суб'єкт політики та базовий інститут політичної системи суспільства.
7. Політичні режими: поняття, зміст, форми та характеристики.
8. Політичні процеси та політична діяльність: таємниці політичного буття.
9. Міжнародно-політичні та геополітичні концепції нового світового порядку.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ З КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

Теоретичні відомості з теми «Зміст політології як науки про політику: предмет, система категорій, методи, функції»

Поняття і термін «політологія» походить від двох грецьких слів: «politike» – державні та суспільні справи і «logos» – слово, вчення, зміст. Перше слово (поняття) ввів у науковий вжиток Аристотель, друге – Геракліт. Синтез цих слів визначає політологію як науку про політику. До XIX ст. політика традиційно розглядалась як учення про державу, але в новий час уявлення про політику значно розширилось, відповідно, збільшилась кількість тлумачень даного поняття.

Сучасна наука пропонує декілька основних визначень політики:

Політика – це сфера діяльності і сама діяльність окремих індивідів, соціальних груп, класів, націй та держав, спрямована на досягнення, утримання і реалізацію влади.

Політика – мистецтво управління державою, участь у справах держави, визначення завдань, форм та змісту діяльності держави.

Політика – це система принципів та норм регулювання життя суспільства в цілому та конкретних соціальних груп, які складають суспільство.

Політика – це наукові концепції, стратегічні плани, практичні програми дій з приводу влади та самі дії.

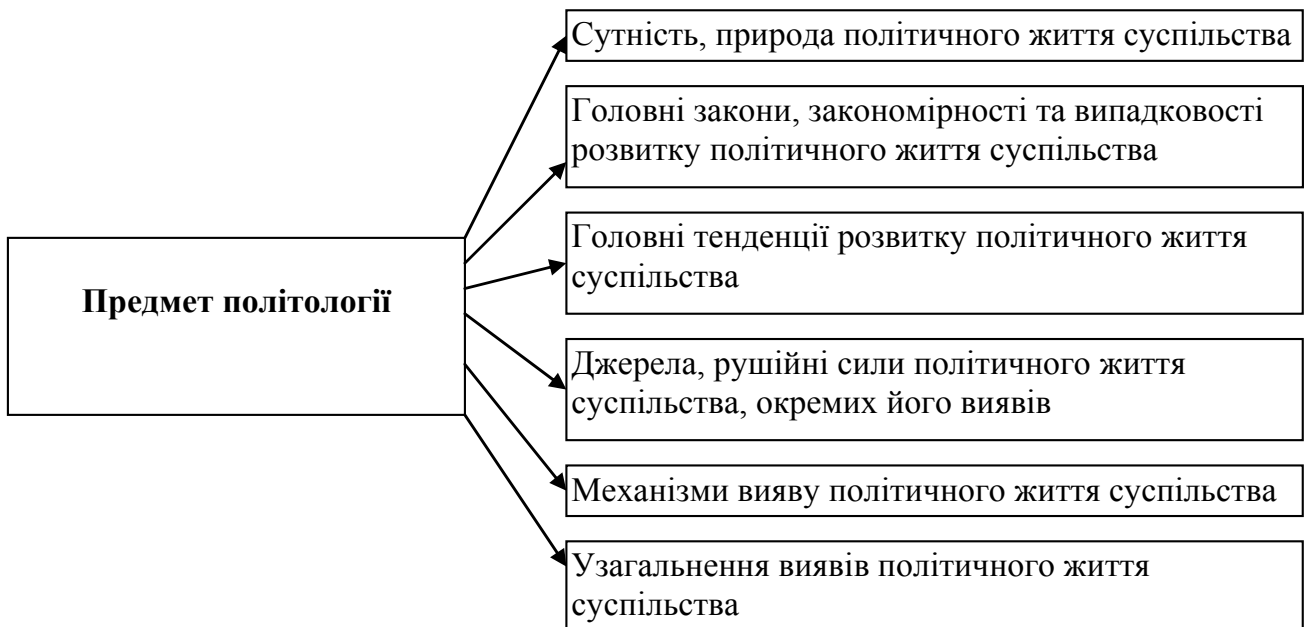
У кожному з цих підходів можна побачити розуміння політики як галузі міжгрупових відносин щодо використання влади, її публічних інститутів для реалізації їх загальнозначних інтересів та потреб.

Найбільш змістовне визначення політики дав видатний німецький соціолог М.Вебер (1864-1920). «Поняття «політика», – писав він, – має надзвичайно широкий сенс та охоплює всі види діяльності з самостійного керівництва. Кажуть про валютну політику банків, дисконтну політику Імперського банку, про політику профспілки під час страйку; можна згадати про шкільну політику міської чи сільської спільноти, про політику правління, яке керує корпорацією, в решті-решт, навіть про політику розумної дружини, яка намагається управляти своїм чоловіком».

Об'єднуючи різні трактування, визначаємо політику як особливу сферу діяльності між класами, націями та іншими соціальними групами, в центрі якої – проблема завоювання, утримання та використання державної влади.

Утвердження політології як науки починається з 1857 року, коли в Колумбійському університеті (США) було створено кафедру історії і політичної науки. На сучасному етапі до кола інтересів політології входять: загальна теорія політики, теорія політичних систем та їх елементів, політичні ідеології, принципи соціального управління, світова політика та міжнародні відносини.

У найбільш загальному вигляді **політологія** – галузь знань про політику, закони функціонування і розвитку політичного життя держави і суспільства, що відбивають процес включення окремих особистостей і соціальних груп у діяльність із реалізації політичних інтересів і політичної влади.

У структурі політології виділяють два рівні:

1. Теоретична наука.
2. Прикладна (емпірична) політологія.

Методи, що застосовуються політичною наукою, можна розподілити на три основні групи:

1. Загальнотеоретичні: нормативний, порівняльний, біхевіористський, психологічний, системний, інституціональний, структурно-функціональний тощо.

2. Загальнологічні: аналіз і синтез; індукція та дедукція; абстрагування; логічний аналіз тощо.

3. Методи емпіричних досліджень: аналіз документів, анкетне опитування, спостереження, експертні оцінки тощо.

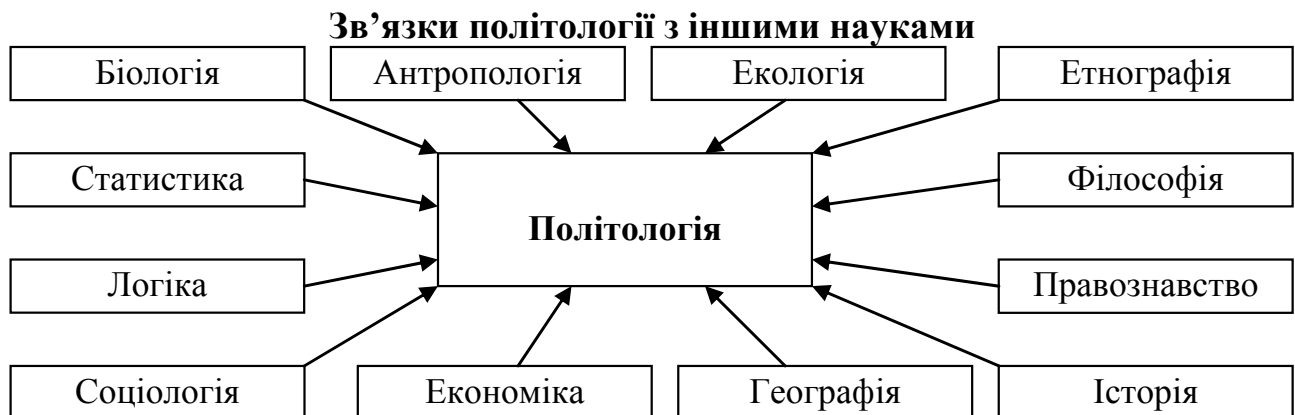
У політології виділяють 4 групи категорій:

1. Загальні категорії.

2. Структурні категорії.
3. Категорії функціонування.
4. Категорії розвитку.

Характер політології як науки найбільш яскраво й змістовно виявляється в її функціях, яких зазвичай виділяють чотири:

1. Теоретико-пізнавальна.
2. Методологічна.
3. Світоглядна.
4. Прогностична.

Теоретичні відомості з теми «Зародження та еволюція світової політичної думки»

Політична думка в історії цивілізації має давню, насичену і багату історію. Історія соціально-політичних учинь є однією з найважливіших та найяскравіших складових духовного світу людства.

Перші спроби пояснити суспільні відносини було здійснено ще за часів розпаду общинного устрою та виникнення класового суспільства.

В I тисячолітті до н.е. з розвитком суспільного виробництва, що зумовило дійсний прогрес у духовній культурі, людство робить свої перші кроки до раціонального пізнання світу та самопізнання.

Мислитель Стародавнього Китаю Конфуцій (551-479 рр. до н.е.) визнавав походження влади імператора від Бога, але відмовлявся від ідеї надприродного походження держави, яка, згідно з його вченням, виникла з об'єднання сімей. Конфуцій усі негаразди в житті суспільства пояснював поганими звичками людей, а головною метою державної політики проголошував виховання добрих звичок.

Інший напрям ідейно-політичної думки Стародавнього Китаю – легізм, засновником якого вважається *Шань Янь*, базувався на тезі, що тільки моральне виховання людей є недостатньою умовою суспільної гармонії і наполягали на необхідності існування в державі суворих законів та жорстких покарань.

Політична філософія Стародавньої Греції визнається найбільш досконалою формою політичної думки періоду античності. Основні ідеї суспільно-

політичних вчень цього періоду знайшли свій подальший розвиток в усіх пізніших світоглядних теоріях. В Стародавній Греції було утворено поліси: міста-держави, що являли собою общини вільних громадян, побудовані на демократичних засадах. Давньогрецькі мислителі активно розробляли філософсько-політичні вчення, в яких домінувала ідея досконалості, ефективності та доцільності функціонування рабовласницької держави.

Політичний ідеал *Платона* (427-347 рр. до н.е.) – аристократичний державний устрій, влада найкращих; він засуджував демократію як владу натовпу, негативно ставився до тиранії, олігархії (влади багатих). Основа платонівської держави – справедливість, що полягає у виконанні кожним членом суспільства своїх обов'язків, які визначаються природними нахилами людини.

Учень та прихильник Платона – *Аристотель* (384-322 рр. до н.е.). вбачав вразливі місця в системі поглядів та ідей учителя й піддав їх ґрунтовній критиці та кардинальному перегляду. Аристотель розглядав державу, котру він певною мірою ототожнював із суспільством як форму співіснування громадян, створену не угодою між людьми, а природним шляхом. Людина, за твердженням Аристотеля, є істотою політичною, і вона може себе реалізувати тільки в суспільстві, через суспільство і задля суспільства. Служіння окремої людини спільному благу було для Аристотеля критерієм досконалості державного устрою, а найкращою формою держави він вважав так звану політею – правління більшості в інтересах усіх.

Аристотель як і Платон – прибічник рабовласницької держави, бо нерівність, на його думку, споконвічно притаманна людському суспільству: самою природою визначено так, щоб одні були народжені вільними, а інші – рабами. Рабство Аристотель розглядав як неодмінну умову існування суспільства, оскільки воно, звільняючи певну частину людей від важкої фізичної праці, дає їм можливість брати участь в управлінні державою та створювати духовні цінності. Аристотель – прихильник приватної власності, за майновим критерієм він виділяв три класи громадян: дуже багатих, дуже бідних і тих, які посідають проміжне становище; благополуччя держави забезпечується її діями, зорієнтованими на середню верству вільних громадян, саме цим послаблюються суперечності між бідністю та багатством.

Фундаментом соціально-політичних уявлень в епоку Середньовіччя та Відродження була релігійна настанова про те, що земне життя є лише недосконалим відбитком небесного, релігійні мислителі наполягали на тому, що перед Христом утрачають своє значення багатство, освіченість, суспільне становище та станові привілеї.

Аврелій Августин (354-430) – один з отців західнохристиянської церкви, обґрунтовував та виправдовував нерівність в суспільстві: багатство одних і бідність інших він пояснював недосконалістю природи людини в результаті гріхопадіння перших людей – Адама та Єви. Становище людини в суспільстві, за Августином, сплановане на небесах, тому виступи народу проти наявного устрою – справа богопротивна. Високий авторитет Августина в християнських колах західноєвропейського середньовіччя було пов'язано з його ідеєю про необхідність підкорення світської влади церковній.

Фома Аквінський (1225-1274) був найбільш впливовим богословом у Західній Європі доби Середньовіччя, був причислений до лику святих римсько-католицької церкви, його вчення було визнано офіційною ідеологією католицизму. Відповідно до усталеної християнської традиції, Фома Аквінський розглядав соціально-політичні відносини як відображення небесного божественного порядку: суспільство має складатися з різних верств, більшість людей мусять займатися фізичною працею, а меншість – розумовою, а також керувати державою, яка є божественним утворенням.

У соціально-політичних ученнях Середньовіччя виникли принципово нові наукові ідеї – про єдність людської історії, прогресивний (а не циклічний) розвиток суспільства, моральну рівність людей в соціумі тощо.

Соціально-політичні ідеї у XIV-XV ст. називають гуманістичними, тому що в центр уваги провідники цих ідей ставили Людину, пропагували світську культуру на противагу феодально-церковній, вимагали звільнення від засилля церкви, від її панування в економічному, політичному та духовному житті. Ідеологи епохи Відродження висунули нове бачення сутності самої людини: підносили людську особистість, її гідність, вірили в творчий потенціал та безмежні здібності людини до самовдосконалення.

Мислитель, політик і письменник *Нікколо Макіавеллі (1469-1527)* залишив цілу низку творів, серед яких – «Монарх», оповідь про те, як завойовують владу, як її втримують, як і чому втрачають, про шляхи досягнення політичного успіху. Розглядаючи політику як автономну сферу людської діяльності, Н.Макіавеллі зазначав, що вона має свої цілі й закони, які не залежать ні від релігії, ні від моралі: добре все те, що сприяє зміцненню держави, а необхідного політичного результату можна досягати будь-якими засобами, у тому числі обманом і відкритим насильством.

Політична думка Нового Часу формувалася під впливом ідеології Просвітництва, яка виникла в XVII ст. в Англії, поширилась у Франції XVIII ст. та в інших країнах.

Просвітителі, серед яких *Вольтер, Д.Локк, Ш.Монтеск'є, Ж.-Ж.Руссо* та інші, заперечували феодальну експлуатацію, станові привілеї, політичний деспотизм, захищали інтереси широких народних мас. Базовою для розвитку соціально-політичної думки XVII-XVIII ст. стала ідея «природного права», тобто права людей бути вільними в переконаннях та діях, володіти та розпоряджатися власністю, бути рівними перед законом, мати гарантії захисту від свавілля можновладців.

Вольтер (1694-1778) критикував вади феодального устрою, виступав проти засилля церкви та релігійного фанатизму; сутність його ідей – в обґрунтуванні принципу політичної свободи поряд із суворим дотриманням законів, нетерпимості переслідування інакомислячих; він підтримував республіканську форму правління, вірив у можливість мирного перетворення Франції на «царство розуму».

Д. Локк (1632-1704) пропонував систему стримувань та противаг – поділ влади на законодавчу, виконавчу та федеративну (союзну). Законодавчу владу

має парламент, виконавча належить суду й армії, а федеративна влада, що відає відносинами з іншими державами – прерогатива короля.

Французький мислитель *Шарль Монтеск'є (1689-1775)* виявив себе як борець проти деспотизму за політичну й громадянську свободу, за правову державу, поділивши владу на законодавчу, виконавчу та судову. Монтеск'є вбачав у такому поділі гарантію безпеки громадян від беззаконня та свавілля.

Вихідна теза політичних поглядів *Руссо (1712-1778)* – людина за своєю природою добра, але суспільство робить її поганою: «Людина народжується вільною і водночас всюди вона в кайданах». Політичний ідеал Руссо – місто-держава зі спартанським порядком та абсолютною демократією, щоб кожен міг впливати на державні справи безпосередньо.

На межі XVIII—XIX ст. у Німеччині спостерігається бурхливе піднесення політичної думки, найяскравішими представниками якої були *I.Кант (1724-1804)* та *Г.В.Ф.Гегель (1770-1831)*. Політичними цінностями для Канта є верховенство народу, свобода, рівність та незалежність усіх громадян у державі. Кантом розроблено три формули категоричного імперативу: перша – дій так, щоб максима твоєї поведінки могла стати всезагальним законом; друга – ніколи не треба ставитися до іншої людини як до засобу, але завжди як до мети, третя – вчиняй так, як би максима твого вчинку через твою волю мала стати загальним законом природи. Політичний варіант категоричного імперативу трактується як легальність і моральність: легальність – будь-яка законслухняна поведінка, моральність – законслухняність, що базується на свідомих засадах.

Гегель досліджував громадянське суспільство як сферу дій приватного інтересу, люди в такому суспільстві протистоять один одному, як і їхні особисті інтереси, але в громадянському суспільстві поряд з приватним інтересом кожної людини існує ще й суспільний інтерес, який стає «зовнішньою необхідністю» стосовно особистого інтересу, а тому й перебуває в стані протидії з ним. Ідеальна держава, стверджував Гегель, це конституційна монархія, при цьому поділ законодавчої, представницької влади і влади монарха розглядається як органічна єдність з неодмінним суверенітетом спадкового монарха.

Політична думка сучасності перебуває під впливом теоретичного доробку видатних учених, які жили на межі XIX-XX ст., таких, як *М.Вебер, Р.Міхельс, Г.Моска, В.Парето* та інших.

Німецький соціолог та політолог *Макс Вебер (1864-1920)* здобув широке визнання як розробник теорії державної бюрократії. Він дійшов висновку, що бюрократія – це раціональна форма колективної діяльності людей, а капіталізм – це «концентрований вираз раціональності». За Вебером, в історії розвитку суспільства існувало три типи влади: традиційна, харизматична та раціональна. Традиційна влада характеризується вірою підлеглих у те, що влада в суспільстві є законною, оскільки вона існувала завжди. Харизматичний тип влади базується на вірі в те, що правитель має якісь надзвичайні, навіть «магічні» здібності. Раціональний тип влади означає вибір політичного правителя через демократичні процедури й надання йому повноважень, за зловживання якими він несе відповідальність перед виборцями. Слід зауважити, що сучасна політична наука багато в чому перебуває під впливом ідей М.Вебера.

Класикою елітаризму стали концепції Р.Міхельса, Г.Моски та В.Парето. *Р.Міхельс (1878-1936)* стверджував, що суспільство не може існувати без панівного «політичного класу», еліти – активної меншості, якій маси мають довіряти, оскільки безпосередній контроль населення над великою організацією є об'єктивно неможливим.

На думку *Г.Моски (1858-1941)*, розподіл суспільства на панівну меншість і політично залежну більшість є неодмінною умовою існування цивілізації, здійснення влади меншості над більшістю стає можливим за рахунок раціональної організації меншості.

Як зазначав *В.Парето (1846-1923)*, у будь-якому суспільстві править еліта, тобто добірна частина населення, вона утворюється в економічній, політичній, духовній та інших сферах життя. Існування «правлячої еліти» впливає з певних психологічних якостей людей, здатних панувати та нав'язувати свою волю підлеглим.

Друга світова війна мала значний вплив на розвиток політичної думки в країнах Заходу та Америки. Політичні дослідження охопили широке коло питань і проблем: біхевіоризм, системний аналіз, вивчення групових інтересів, політичних партій, аналіз політичних поглядів, поведінки під час виборів та ін. Класик політичного біхевіоризму *Г.Лассуелл (1902-1979)* у своїх дослідженнях широко використовував підхід З.Фрейда і сформулював на його основі теорію «політичного психоаналізу», згідно з якою одним із головних чинників, через дію якого виявляється ставлення індивіда до політики, є психологічний механізм його особистості. Запропонована Г.Лассуеллом класифікація психологічних типів особистості також урахує особливості психіки політичних лідерів.

Ідеї З.Фрейда також знайшли продовження в працях американського вченого *Е.Фромма (1900-1980)*, який розвивав тезу про первісне існування в людському суспільстві соціалізованого індивіда, в центр уваги він ставив аналіз людських якостей, що виявляються в процесі пристосування людини до конкретного соціально-економічного буття. Е.Фромм показав, як за об'єктивних умов бажання мати сильну владу і твердий порядок, що визріває в масах, було задоволено обіцянками нацистів, вожді яких уміло маніпулювали масами, граючи на низьких людських інстинктах і звільняючи маси від відповідальності за дії тоталітарної держави.

Провідний теоретик США із зовнішньополітичних питань *Г.Моргентау (1904-1980)* наголошував, що національні інтереси є головним рушієм зовнішньої політики будь-якої держави, на його думку, необхідно вживати всіх можливих заходів для забезпечення політичного лідерства США в Європі та балансу сил у Європі та в Азії. Політика, на думку Моргентау, ніколи не буде ефективною, якщо її не підкріплено економічною, військовою та політичною силою, досягнення якої є головним завданням і визначальною метою держави.

Французький політолог *М.Дюверже (народ.1917)* однією з центральних проблем сучасності визначав проблему демократії. Він доходить висновку, що західні країни живуть за умов плутодемократії, тобто коли владою володіють одночасно і народ (demos), і багатство (plutos).

XX століття – століття соціальних конфліктів, тому в політичній науці виокремився спеціальний напрям – теорія конфліктів, найбільш значний внесок в розробку якої зробили *К.Боулдінг*, *Р.Дарендорф*, *Л.Козер*.

К.Боулдінг, автор «загальної теорії конфлікту», створив цілісну наукову теорію конфлікту, описуючи в її межах усі явища живої й неживої природи, індивідуального та суспільного життя. *Р.Дарендорф* – німецький соціолог та політичний діяч – розглядав конфлікт як неодмінний та перманентний (довготривалий) стан соціального організму. *Л.Козер* стверджував, що не існує соціальних груп без конфліктних відносин і що соціальні конфлікти відіграють конструктивну роль у функціонуванні суспільних систем та їх трансформації. Козер намагався обґрунтувати позитивну роль конфлікту для забезпечення суспільного порядку й врівноваженості певної соціально-політичної системи.

Політична наука посідає особливе місце в системі зарубіжного суспільствознавства, вона є самостійною гуманітарною дисципліною з високим рівнем професіоналізму та спеціалізації. Політологія забезпечує розробку нових стратегічних напрямів внутрішньої та зовнішньої політики, досліджує чинники, які забезпечують стабільність політичного життя суспільства.

Теоретичні відомості з теми «Історія розвитку політичного життя в українському суспільстві»

Історичний аналіз основних ідей і концепцій політичної думки України є важливою умовою розуміння сучасної українського політичного сьогодення.

IX-X ст. знаменуються об'єднанням східнослов'янських племен навколо Києва і формуванням Київської Русі як держави феодального типу. Вирішальною подією в цьому процесі було прийняття християнства, що сприяло розширенню міжнародних релігійних і політичних зв'язків Київської держави, разом із чим на Русь прийшли досягнення європейської цивілізації в сфері культури, історії, філософії, права. Це стало поштовхом для розвитку давньоруської суспільно-політичної думки. Найважливішими пам'ятками політичної думки Київської держави вважаються: «Повість временних літ» (кінець XII ст.), «Слово про закон і благодать» Іларіона (середина XI ст.), «Руська Правда» Ярослава Мудрого, «Повчання своїм дітям» Володимира Мономаха (XI ст.), «Слово о полку Ігоревім» (XII ст.).

Основні ідеї мислителів Київської Русі: «богоданість» князівської влади, яка розуміється як об'єднувальний першопочаток держави; інтеграція ідеології князівства в єдину історію Русі; пріоритет не єдинодержавності, а братерства, співпраці між князями; поняття про русичів як представників єдиної спільності слов'ян; включення слов'ян в загальну історію християнського світу, яка ототожнюється з історією людства, історичний розвиток здійснюється в межах провиденціалізму, тобто подальше життя обумовлене зовнішніми силами – провидінням, Богом.

XIV – перша половина XVII ст. – період литовсько-білорусько-українського співжиття. Політичний устрій Литовської держави був подібним до Київської,

правові відносини регулював литовський статут, складений на основі «Руської правди», українська аристократія входила до правлячої верхівки і брала участь у діяльності великокнязівської влади на рівних правах з етнічними литовцями. Між княжим періодом та козацьким часом в політичній історії України був перехідний період, що закінчився Люблінською та Брестською уніями. Політичну унію Литви з Польщею доповнила релігійна, що кардинально змінила статус українських земель у межах Речі Посполитої, це сприяло бурхливому розвитку української суспільно-політичної думки. Серед видатних мислителів цього часу – представники реформації раннього гуманізму С.Оріховський та І.Вишенський.

Станіслав Оріховський-Роксолан (1513-1566) одним із перших у тодішній Європі, спираючись на досягнення політичної думки античності, розробив ідеї природного права в своєму творі «Про природне право». Справедливість, за Оріховським, є душею держави і полягає в тому, щоб кожному було дано те, що йому належить, перш над усе – спокій і свобода. В основі функціонування християнської держави повинно лежати дотримання права, в основі якого – мораль, без якої право не може існувати.

Іван Вишенський (між 1545/1550-1620) є автором багатьох трактатів, спрямованих проти унії, найвідоміші – «Писання до єпископів, які втекли від православної віри». Основна ідея Вишенського – ідея соціальної рівності: люди є рівними від природи, їхні тіла складаються з єдиної субстанції. Вишенський не закликав до соціальної боротьби. Подолати світ зла можна каяттям, молитвами, зреченням життєвих благ, очищенням від скверни. Ідеалом суспільного устрою є «царство Боже», де всі люди рівні і не мають власності, або мають невелику власність і живуть в мирі з Богом та один з одним. В контексті ідеї соборності Іван Вишенський критикував світську владу, далеку від ідеалів раннього християнства, Бог дав владу для того, щоб утверджувати закон і справедливість, а не чинити свавілля.

З часів Люблінської унії зростає роль південних степових районів України, куди люди почали втікати від панщини. На цих територіях сформувався прошарок вільних казаків, які перетворили військове ремесло на свою професію. У нижній течії Дніпра, за порогами, в 1522-1554 рр. на острові Мала Хортиця Дмитро Вишневецький створив військову формацію – Запорозьку Січ.

Характерна ознака суспільного життя козацтва – демократизм. Демократичні засади стали основою формування козацької республіки. На Січі керувала громада: всі справи – військові, господарські, покарання і помилування винних, вибори січової старшини, зовнішні зносини і т.д. – вирішувала Січова рада, на якій всі козаки користувалися рівним правом.

Пилип Орлик (1672-1742) був генеральним писарем гетьмана України Івана Мазепи. Найвідомішим політико-правовим документом часів гетьманування П.Орлика є договір між ним та старшиною й запорозькими козаками «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького», відомий ще як «Конституція Пилипа Орлика», або «Бендерська Конституція». Документ розроблено групою козацьких старшин на чолі з П.Орликом та було укладено 16 квітня 1710 р. на козацькій раді в Бендерах. Конституція П.Орлика не набула чинності, вона залишилася лише проектом політико-правового документа, але

має велике значення як свідчення того, що українська політична думка розвивалася в контексті передових західноєвропейських політичних традицій.

В Києві на початку XVII ст. визначаються два основних осередки культури й освіти – Київське братство (засноване в 1615 р.) і група вчених-просвітників при Києво-Печерській лаврі. На основі Київського братства та Лаврської школи, заснованої Петром Могилою, було утворено в 1632 р. Київську колегію, згодом Києво-Могилянську колегію, а потім і Академію.

Петро Могила (1574-1647) розвинув ідею верховенства влади православної церкви, але одночасно не заперечував проти ідеального государя. Як поборник української державності Петро Могила обстоював інтелектуальний шлях утвердження цієї ідеї в суспільній свідомості.

Суспільно-політичні погляди *С.Яворського (1658-1722)* відображають кризу церковно-феодальної ідеології часів петровських реформ. Він підтримував дії Петра I щодо зміцнення держави, як релігійний діяч обстоював інтереси церкви, приділяв увагу питанням співвідношення світської і духовної влади, держави і церкви.

Феофан Прокопович (1681-1736) у своїх політичних поглядах виходив з того, що існують три основних форми державного правління: демократія, аристократія і монархія. Найкращою з них є монархія, монарх діє відповідно до природних законів, стоїть над усіма громадянськими законами, всі його дії, що спрямовані на загальнонародну користь, виправдовуються.

На початку XIX ст. українські землі були поділені в основному між двома континентальними імперіями – Австрійською імперією Габсбургів та Російською імперією Романових.

У середині XIX ст. (наприкінці 1845 – на початку 1846 рр.) виникло Кирило-Мефодіївське Товариство.

Микола Костомаров (1817-1885) – автор головного програмного документа Кирило-Мефодіївського братства під назвою «Закон Божий» (Книги буття українського народу)». Провідною ідеєю цього твору є історична місія українського народу – врятувати слов'янство. Почавши боротьбу за власне звільнення й не прагнучи до панування над іншими, українці сприятимуть звільненню всіх народів від будь-яких форм гноблення і розповсюдженню форм співжиття на основі християнської моралі.

Тарас Шевченко (1814-1861) справив великий вплив на політичні погляди членів Кирило-Мефодіївського братства насамперед силою свого поетичного хисту, але в його творах немає цілісної політичної концепції: йдеться про окремі проблеми державності, соціально-політичних відносин і суспільного ладу взагалі.

Пантелеймон Куліш (1819-1897) відстоював відому ще з часів Жан-Жака Руссо ідею про те, що цивілізація негативно впливає на народні звичаї, мораль і культурні традиції, руйнує усталений спосіб життя, рідну мову. Український народ має докласти свої зусилля до вирішення питань відбудови державності, культурної спадщини, духовного слов'янського світу.

Михайло Драгоманов (1841-1895) відстоював принцип федералізму, він заперечував ідею національної державності, тому що політичною формою організації суспільного життя має бути федерація, що складається із самоврядних громад. Поняття «громада» є ключовим у поглядах М.Драгоманова,

він пропонував замість уведення демократії, що є однією з форм державного правління, ширше впроваджувати місцеве самоврядування.

Найвідоміші представники соціалістичного напрямку політичної думки України першої половини ХХ ст. – М. Грушевський і В. Винниченко.

Михайло Грушевський (1866-1934) виходив з тези, що існують дві «руських» народності – українсько-руська й великоруська. Київська держава були творенням українсько-руської народності, а Володимиро-Московська держава – великоруської. Думка про те, що Київська Русь була першою формою української державності, слугувала обґрунтуванню боротьби українського народу за власну державність як такого, що здавна її мав.

Володимир Винниченко (1880-1951) був соціалістом, однак негативно ставився до соціалізму в радянсько-більшовицькому варіанті. Він вважав, що соціалізм можна побудувати лише поступово, еволюційно, шляхом реформ. В. Винниченко запропонував свій варіант створення соціалізму, який він назвав «колектократією», суть його полягає в поєднанні еволюційного й революційного шляхів переходу до соціалізму. Розв'язання національного питання він підпорядковував вирішенню завдання соціального вивільнення народів, тому був готовий відмовитися від національної незалежності на користь соціалізму.

Помітне місце в історії української політичної думки посідають ідеї консерватизму, які особливо активізувались у ХХ ст.

В'ячеслав Липинський (1882-1931) вважав, що тільки власна держава, збудована українською нацією на своїй історичній території, врятує націю від економічного занепаду та кривавої анархії. Ідея монархії є консолідуючим фактором українського суспільства, вона відповідає державницькій традиції, започаткованій Б. Хмельницьким. Це має бути трудова, правова і спадкова монархія в особі гетьмана. Основними засадами, на яких має будуватись українська монархія, В. Липинський називає аристократію, класократію, територіальний патріотизм.

Ідеологи націоналізму вважали за необхідне формувати національну свідомість українського народу, всебічно сприяти усвідомленню ним необхідності здобуття державної незалежності. Однак при цьому вони негативно ставилися до деяких інших народів, особливо російського, у тій чи іншій формі проводили ідею про національну винятковість українців.

Микола Міхновський (1873-1924) розглядав правові підстави перебудови України у складі Московської держави згідно з Переяславською угодою 1654р. За цим документом самостійна Україна увійшла в договірні відносини з Московською монархією як «вільний з вільним» і «рівний з рівним». Оскільки пізніше російський уряд порушив ці домовленості, то Україна має всі правові підстави для порушення угоди і здобуття політичної незалежності. Однією з основних причин втрати українцями державності М. Міхновський вважав відсутність внутрішньої єдності в країні та висував ідею національного солідаризму, яка б об'єднала окремі частини нації в єдине ціле.

Дмитро Донцов (1883-1973) був ідеалістом та відповідно до своєї філософської позиції мету існування нації він убачав не в матеріальних, а в духовних благах. Ідея добробуту й матеріального блага приноситься ним у

жертву ідеям честі та слави; благополуччя однієї людини – величі нації в цілому, оскільки в межах національної єдності утворюються та існують духовні цінності.

Своє бачення майбутньої української державності, заснованої на ідеях націоналізму, запропонував один із лідерів ОУН *Микола Сціборський (1897-1941)*. Він був автором політичної доктрини націоналізму, яка ґрунтується на концепції національної революції, що мала проводитись власними силами українців. М.Сціборський сформулював концепцію націократії, яка є своєрідним поєднанням елементів політичної доктрини фашизму та президентської форми республіканського правління.

Паралельно з націоналістичним напрямом в українській політичній думці сформувався і розвивався націонал-демократичний напрям. Зародився він у Галичині наприкінці ХІХ ст. і був пов'язаний із політичними ідеями І.Франка та Ю. Бачинського. І. Франко приділяв велику увагу українській культурі: розвитку шкіл, національної мови, письменства, мистецтва.

Галицький правознавець і політолог *Станіслав Дністрянський (1870-1936)*, сформулював національно-державницьку концепцію, базовою ідеєю якої є право кожної нації на автономію, самовизначеність та державну незалежність. В основу своєї концепції вчений поклав розроблену ним теорію суспільних зв'язків, які поділяв на органічні, суб'єктами їх є сім'я, рід, громада, народ, держава; та організаційні, носіями яких виступають класи, партії, спілки, товариства, церква.

Правознавець і політолог *Володимир Старосольський (1878-1942)* сформулював наступну концепцію побудови української державності: джерелом існування національної спільноти, її творчою енергією є прагнення до політичної самостійності, яке історично реалізується як боротьба за власну державу, причому рушійними силами цієї боротьби є не тільки національні, а й класові інтереси. Національний і класовий інтереси є двома взаємодоповнюючими чинниками суспільно-історичного прогресу, тому зниження ролі або ігнорування одного з них веде до небезпеки знову повторити помилки минулого.

Як вчить історія, будь-яка ідейно-політична течія намагається справити якомога сильніший вплив на суспільство, щоб залучити до своїх лав максимальну кількість прибічників, тому різні політичні течії неминуче змагаються між собою, але їхні взаємовідносини не слід розуміти лише як боротьбу. Ідейно-політичні течії впливають одна на одну, взаємозбагачуються, оновлюються, генеруючи нові політичні ідеї.

Теоретичні відомості з теми «Політична влада»

Поняття влади є одним із базових в політології, воно відкриває шлях до розуміння політичних процесів, інститутів, політичної культури та ідеології, і, загалом, самої політики.

Влада – це основний компонент, що пов'язує політичну систему суспільства в одне ціле, визначає природу і стабільність політичної системи, забезпечує порядок, виражає й захищає й докорінні інтереси та єдину волю соціальних об'єднань і окремих членів суспільства.

Сутність влади полягає у відносинах керівництва, владарювання і підкорення. Однак існують різні тлумачення влади. Зазвичай влада визначається як реалізація намічених цілей: з двох суб'єктів А і Б, суб'єкт А досягає намічених результатів краще, ніж суб'єкт Б. Відповідно суб'єкт А і володіє владою.

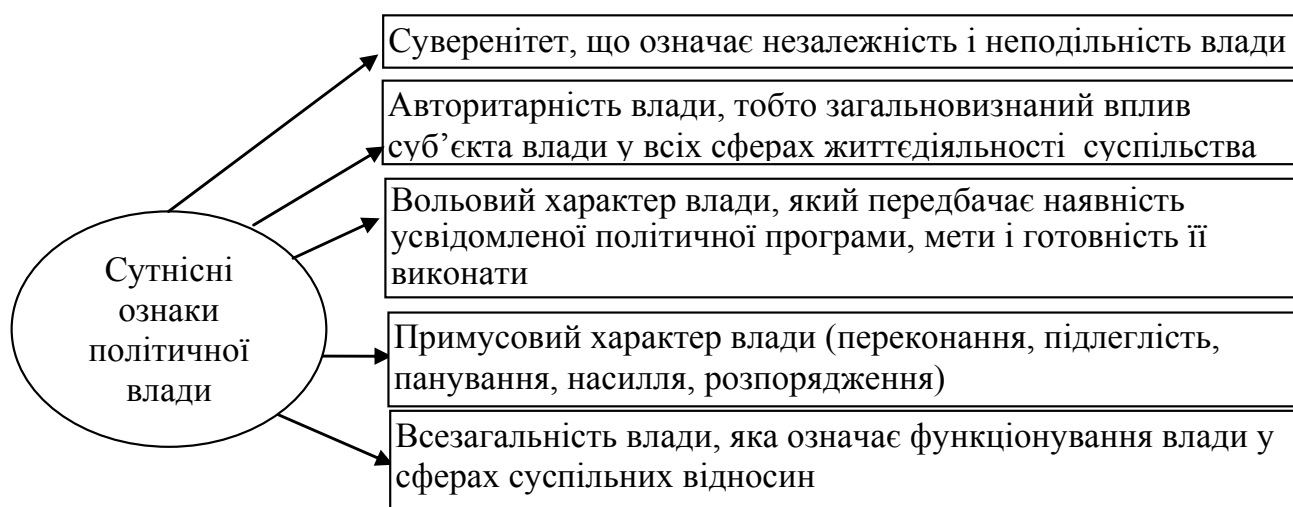
Структура влади складається з суб'єкта, об'єкта влади та її ресурсів. Суб'єкт уособлює активний компонент, об'єкт – пасивний. Тобто, влада – це взаємодія між суб'єктом і об'єктом, за якої суб'єкт за допомогою певних засобів контролює об'єкт.

Відносини влади мають асиметричний характер: влада завжди зосереджується на боці суб'єкта, але сутність суб'єкт-об'єктних відносин залежить від типу політичного режиму.

У найзагальнішому вигляді політичну владу можна визначити як можливість і здатність суб'єктів політики впливати на процес прийняття політичних рішень, їх реалізацію, а також на політичну поведінку інших учасників політичних відносин.

Специфічні ознаки політичної влади:

- обов'язковість і верховенство рішень політичної влади над будь-якими іншими;
- легальність використання сили в межах держави та з боку держави.

В політичній науці виокремлюють кілька концепцій влади.

Марксистська концепція влади виходить з того, що природа владних відносин пов'язується з виявленням соціально-політичної ролі власності, поділом суспільства на антагоністичні класи з протилежними інтересами. Марксистська теорія вирішального значення в реалізації політичної влади надає народним масам, класам та соціальним групам. Характерною ознакою цієї доктрини є те, що держава розглядається як головний чинник політичної влади, а форми правління – як специфічний спосіб забезпечення класового панування.

Біхевіористська концепція влади (представники- Г.Лассуел, Ч. Мерріам). Англійське слово «behavior» у перекладі означає «поведінка». Цей термін у політології вперше було застосовано американськими вченими для наукового аналізу емпірично достовірних фактів політичної поведінки індивідів, при цьому поведінці людей надавали суто політичного характеру.

У реляціоністських концепціях влади (англ. «relation» – донесення) її представники – П.Блау, Д.Картрайт, Д.Рот пояснюють владу як можливість і здатність одних індивідів управляти процесом прийняття рішень на локальному чи національному рівні, без огляду на активний чи пасивний опір інших індивідів чи соціальних груп.

Системна концепція влади (К.Дойч, Д.Луман). Основним поняттям системної концепції влади є розгляд політичної системи на макро- (як атрибут макросоціальних систем), мезо- (на рівні конкретних систем – сім'ї, організації), мікрорівні (влада як взаємодія індивідів у рамках специфічної соціальної системи).

Телеологічна концепція влади розглядає останню як результат досягнення певних цілей та одержання раніше запланованих результатів.

Структурно-функціональна концепція. Її автор Т.Парсонс трактує владу як уособлення ієрархічної побудови суспільства та особливого виду відносин між підлеглими й керівниками.

Психологічна концепція влади виходить з того, що ставлення індивіда до політики зумовлюється психологічним механізмом його особистості. Для прихильників цього напрямку (З.Фрейд, К.Юнг, Е.Фромм та ін.) проблема влади – це проблема панування підсвідомості над людською свідомістю та поведінкою.

Владу характеризують за:

1. Засобами здійснення: право, авторитет, переконання, традиції, маніпулювання, насильство.

2. Суб'єктами: автократна (самодержавство); олігархічна (групократія); самоуправлінська (влада всіх).

3. Рівнем поширення: мегавлада (ООН, НАТО та ін.); макровлада (центральні органи держави); мезовлада (регіональні органи); мікровлада (малі групи, організації).

4. Сферами вияву: економічна, політична, державна, партійна, профспілкова, армійська, духовна, сімейна.

5. Функціями органів: законодавча, виконавча, судова.

6. Способами взаємодій: авторитарна, тоталітарна, демократична.

Ресурси влади – це сукупність засобів і методів, за допомогою яких суб'єкт політичної влади здійснює визначальний вплив на поведінку об'єкта.

Найпоширенішою в сучасній політичній науці є класифікація ресурсів за найважливішими сферами життєдіяльності, відповідно до якої виділяють:

– економічні ресурси (матеріальні й нематеріальні блага, цінності, пов'язані із задоволенням життєвих потреб людини й суспільства — гроші, товари, послуги, пільги, субсидії та ін.);

– соціальні ресурси (реалізація соціальної мобільності, можливість зміни соціального статусу);

– силові ресурси (інститути примусу – армія, поліція, служба безпеки, суди, прокуратура та ін.);

Політична влада відіграє важливу роль у суспільстві та виконує ряд функцій.

Інтегративна функція полягає в здатності влади поєднувати зусилля різноманітних соціально-політичних сил, політичних партій на основі суспільних інтересів.

Регулятивна функція реалізує можливість влади регулювати та спрямовувати політичну волю мас.

Мотиваційна функція влади забезпечує формування мотивів політичної діяльності.

Стабілізаційна функція виявляється у постійному зміцненні політичної системи, конструктивному оновленні та розвитку демократичних політичних інститутів, у гарантованості та захисті політичних прав та свобод громадян.

Політична влада є неподільною, оскільки вона суверенна, саме її єдність та неподільність стають базовими елементами стабільності політичного життя. Але політична й державна діяльність з реалізації влади не є однорідною, бо вона реалізується в різних формах: законодавчій, виконавчій та судовій. У політичній науці такий механізм поділу влади має назву системи «стримувань» і «противаг», яка є гарантом дотримання законності та правопорядку в суспільстві.

Теоретичні відомості з теми «Політична система суспільства»

Поняття «політична система» було введено в науковий обіг в 60-х рр. ХХст.

Системний підхід став базовим для розуміння ролі політики в сучасному світі, окресливши коло підходів до вивчення політичного життя в усій його різноманітності, цілісності та взаємозалежності.

Поняття «система» є основним і для розуміння процесів політичного життя в сучасному світі. Термін «система» був введений у науковий обіг австрійським біологом *Людвігом фон Берталанфі*, який визначив систему як певну структуру, що складається із взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів. Поняття «система» в соціальному контексті запропонував американський соціолог *Толкот Парсонс*, який змалював суспільство як взаємодію чотирьох підсистем: економічної, політичної, соціальної та духовної. В політичну науку термін «система» впровадив американський політолог *Девід Істон*, який визначав її як певний механізм функціонування влади, що визначає порядок розподілу ресурсів і цінностей. Наряду з Габріелем Алмондом і Карлом Дойчем Девід Істон вважається автором класичної теорії «політичної системи». При побудові теоретичної моделі політичної системи використовуються чотири базові категорії: «політична система», «навколишнє середовище», «реакція системи» і «зворотній зв'язок». Відповідно до цієї моделі, механізм функціонування політичної системи містить у собі чотири складові:

1) «Вхід» («введення») – вплив на політичну систему навколишнього середовища.

2) «Конверсія» («перетворення») – реакція системи на вимоги навколишнього середовища, їх перетворення на певні політичні рішення.

3) «Вихід» – реалізація рішень у вигляді конкретних дій системи.

4) «Зворотній зв'язок» – вплив дій політичної системи на навколишнє середовище.

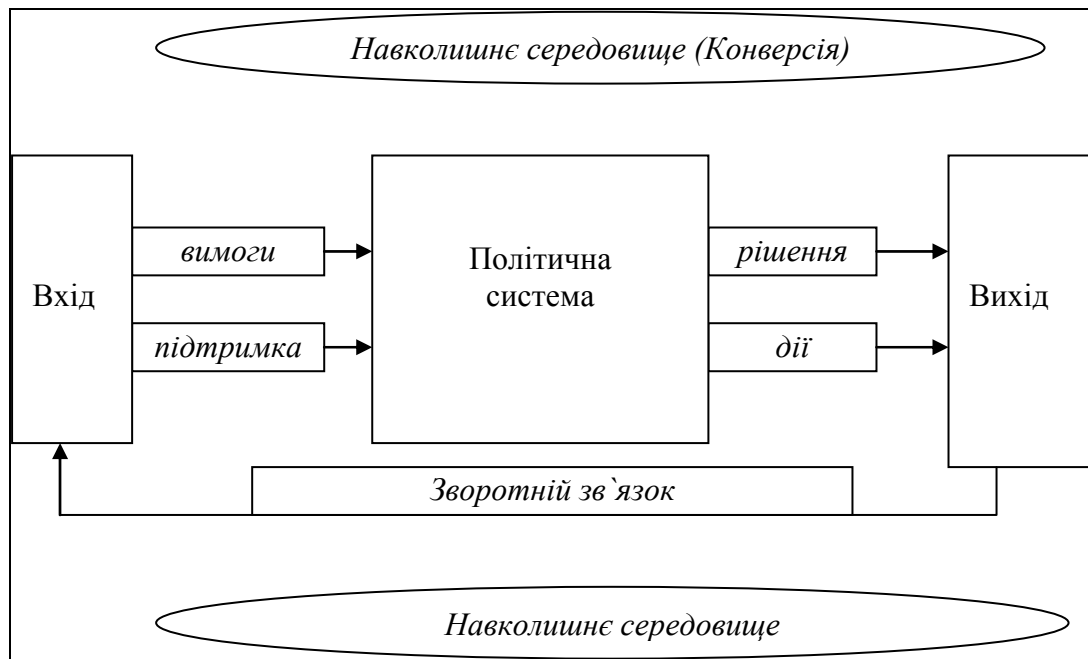

Схема. Модель політичної системи

Політична система суспільства – це комплекс взаємопов'язаних і взаємозалежних політичних інституцій та організацій, за допомогою яких реалізується завоювання, утвердження і функціонування політичної влади в суспільстві відповідно до наявного рівня його політичної культури.

Функції політичної системи:

1. Функція збереження цілісності громадянського суспільства.
2. Владно-політична функція.
3. Функція загальнонаціональної інтеграції.
4. Функція управління організації, а саме функціонування як самоціль.
5. Функція репродукції (відтворення) політичного життя.
6. Функція демократизації суспільства.
7. Функція організації й упорядкування політичного життя.

8. Функція консолідації суспільно-політичних сил.
9. Функція соціально-політичної модернізації.
10. Функція стабілізації політичного життя в суспільстві.

Політична модернізація є однією з функцій політичної системи. Кожний історичний етап розвитку суспільства супроводжується процесами соціальної модернізації. Для посттоталітарних країн це означає перехід до сучасних демократичних цінностей, економічних засад зростання загального рівня життя. Суспільство, для якого характерним є процес модернізації, здійснює перетворення на засадах органічності та наступності, збалансованості та гармонії економічної, політичної, правової та інших систем, а також їхніх конструктивних елементів.

Моделі політичної системи (за Г. Алмондом):

- англо-американська (Канада, США, Великобританія, Австралія);
- континентально-європейська (Німеччина, Франція, Нідерланди, Скандинавські країни);
- доіндустріальна (частково індустріальна) – країни Африки і Латинської Америки;
- тоталітарна (В'єтнам, Китай, Куба, Північна Корея).

Ефективність політичної системи визначається наступними критеріями:

- повнота, якість та нагальність інформації, яка впливає на вибір стратегії розвитку політичної системи;
- швидкість і адекватність реакції системи на вплив зовнішнього середовища;
- результат колективної дії: чим він ближчий до визначеної мети, тим вище ступінь ефективності політичної системи.

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	
У структурному відношенні	Створюється нова система органів влади. Формується багатопартійність. Відсутня цілісність, єдність і узгодженість елементів політичної системи.
У плані регулювальних норм	Прийнята нова Конституція. Створюється нове законодавство. Механізм реалізації Конституції, законодавчих актів практично не працює, або ж працює неефективно.
За політичними відносинами	Нестабільність, конфліктність, протистояння політичних інтересів низки соціальних груп і верств. Незадоволення більшості суспільства ефективністю державної влади.
З приводу ідеології	Виник ідеологічний вакуум – зруйнована соціалістична ідеологія. Цінності ліберальної ідеології більшістю населення не сприймаються.
За формою правління та політичним режимом	Формується змішана президентсько-парламентська форма правління. Політичний режим характеризується перевагою авторитарних форм і засобів правління.
В плані взаємодії з зовнішнім світом	Посилюється взаємовплив і взаємні зв'язки із політичними системами інших країн для власного безперервного вдосконалення.

Теоретичні відомості з теми «Держава як інститут політичної системи суспільства»

Перші держави виникли наприкінці IV – на початку III тисячоліття до н.е., а поява перших наукових знань про державу пов'язується з історією античної Греції та Рима – у цей час починається вивчення проблем організації державної влади, пошук ідеальних форм державного устрою.

Термін «*stato*» (від лат. *status* – статус, положення) для позначення держави як особливої форми політичної організації суспільства було введено у науковий обіг Нікколо Макіавеллі.

На різних етапах історичного розвитку суспільства походження держави пояснювалося:

– «божественною волею» (теологічна теорія, представник – Фома Аквінський);

– історичним розвитком – об'єднанням родів і племен (патріархальна теорія – Аристотель, Р.Фільмер);

– раціональною угодою між людьми (договірна теорія – Дж.Локк, Т.Гоббс);

– військово-політичними чинниками – як засіб управління захопленими народами і територіями (насильницька теорія – Л.Гумплович, Є.Дюринг);

– економічними факторами – політичним пануванням певного класу (економічна, марксистсько-ленінська концепція – К.Маркс, Ф.Енгельс, В.Ленін);

– психологічними факторами – потребою людей у підкоренні (психологічні, психоаналітичні концепції – Ж. Бюрдо, Л.Петражицький).

Невід'ємні атрибути держави:

1) Територія, тобто просторова організація держави.

2) Населення – співтовариство людей, які постійно мешкають на території даної держави і підкоряються її вимогам.

3) Публічна влада, тобто система органів і установ, що реалізує функції державної влади – апарат держави. Це органи законодавчої влади, органи виконавчої влади, судові органи влади, органи контролю й нагляду, глава держави.

4) Державні символи – прапор, герб, гімн, іноді – девіз.

5) Власна грошова одиниця.

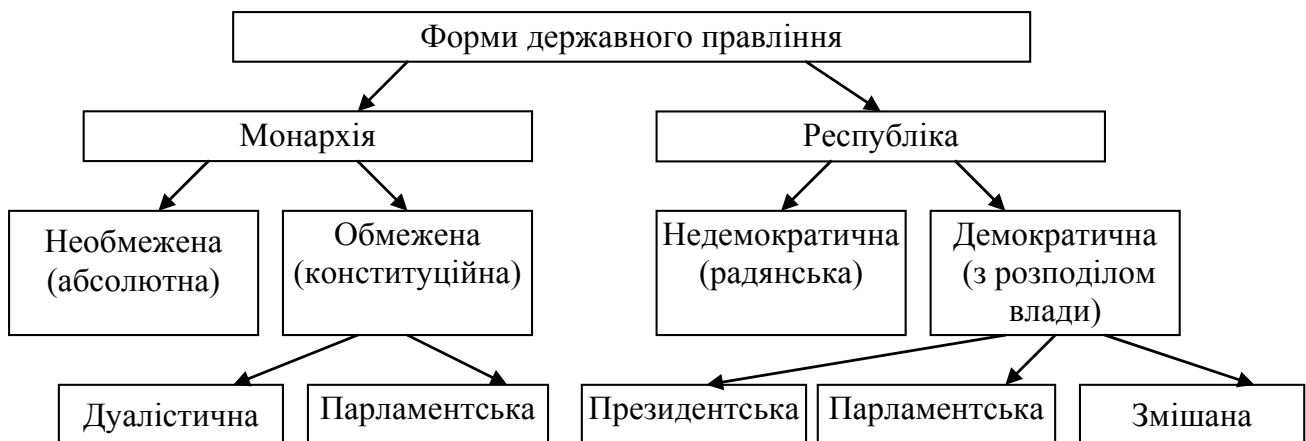
6) Державна мова, закріплена законодавством, обов'язкова для використання в діловодстві, судочинстві, освіті, державних засобах масової інформації.

7) Столиця.

Держава – це універсальна, суверенна політична форма організації суспільства, центральний інститут політичної системи, створений для організації та управління життям населення на певній території засобами публічної влади, яка має обов'язковий характер.

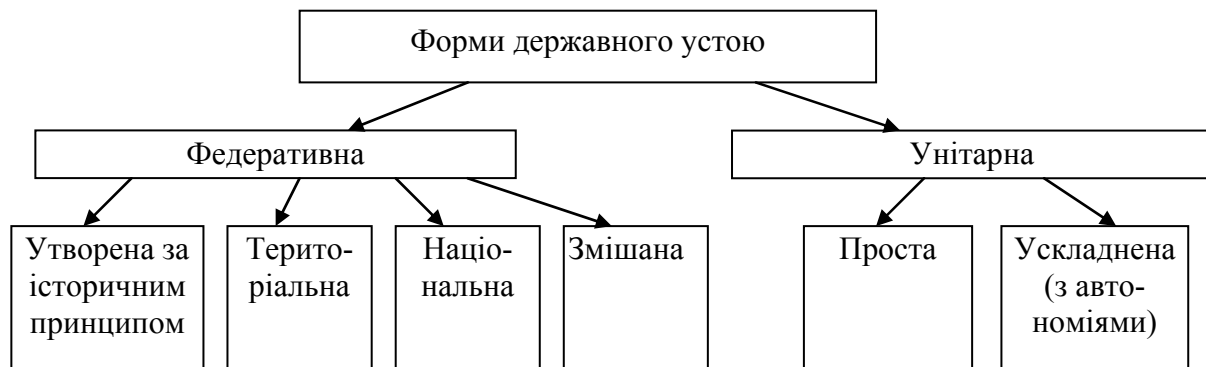
Форма правління – це особливість держави, яка характеризує організацію вищої державної влади та механізм її зв'язків із населенням.

Монархія (гр. monarchia – єдиновладдя) представляє собою форму правління, за якою влада глави держави (монарха – царя, імператора, короля, еміра і т.д.) успадковується, здійснюється безстроково й не залежить (як правило) від населення.

Республіка (лат. res publica – суспільна справа) – це форма державного правління за якої вища влада належить представницьким органам, обраним населенням на певний термін. Главу держави з республіканською формою правління називають президентом (лат. praesidens – той, що сидить попереду).

Державний устрій являє собою особливість держави, яка визначає її національно-територіальну організацію.

На сьогоднішній день більшість держав світу позиціонують себе як правові держави. Серед головних ознак правової держави виділяють наступні:

1. Наявність розвиненого громадянського суспільства.
2. Верховенство права, поширення дії законів на всі громадські та політичні інституції.
3. Рівність всіх громадян перед законом, реалізація принципу «людина – завжди мета і ніколи – засіб».
4. Поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову.
5. Вільна діяльність не тільки правлячих, але й опозиційних партій, рухів, асоціацій.
6. Своєчасність, правдивість та доступність для населення суспільно значущої інформації, незалежність ЗМІ.

У сучасному світі існує низка міждержавних об'єднань, до яких входять незалежні, суверенні держави (наприклад, СНД, Європейський Союз та ін.). Досить ймовірно, що згодом деякі з них стануть основою для нових форм державності. Нова Європа являє собою не федерацію і не конфедерацію, а зовсім нове за своєю природою утворення – динамічну політичну систему, яка складається з цілої низки співтовариств, що здійснюють спільну діяльність в різних галузях та діють в межах єдиного правового поля. Відносини між народами європейського співтовариства поступово перетворюються на внутрішню політику.

Теоретичні відомості з теми «Політичні режими та їх характеристики»

Категорія *«політичний режим»* (лат. *regimen* – керування) визначає функціональний аспект політичної системи. Основними характеристиками політичного режиму виступають способи здійснення влади, прийнятні в даній політичній системі, порядок і механізм формування політичних інститутів, характер взаємин суспільства, держави і особистості.

Під *диктатурою* (лат. *dictatura*) розуміється необмежена влада однієї особи або соціальної групи, що спирається на насильство як основний метод управління.

Тиранія (гр. *tyrannis*-свавілля) – це режим, заснований на одноособовому правлінні, що встановлюється насильницьким шляхом.

Деспотизм (гр. *despoteia* – необмежена одноосібна влада, *despotes* – володар, владика) являє собою форму особистої необмеженої влади правителя, що спирається на величезний адміністративно-бюрократичний апарат керування.

Теократія (гр. *theos* – бог і *kratos* – влада) — це форма здійснення політичної влади, за якої управління державою реалізується духівництвом (або безпосередньо главою церкви).

Абсолютизм (лат. *absolutus* – безумовний) являє собою такий вид державного правління, за якого політична влада повністю належить монархові (або монархічній династії).

Тоталітаризм (лат. *totalis* – весь, цілий, повний). Термін увів у політичний лексикон італійський філософ Д.Джентіле для позначення такої системи розподілу влади, за якої політична система повністю підкоряє собі всі сфери громадського життя, спираючись при цьому на панівну ідеологію.

Різновиди тоталітаризму – фашизм, націонал-соціалізм, комуністичний тоталітаризм – мають загальні ознаки:

- 1) єдина загальнообов'язкова ідеологія;
- 2) однопартійність;
- 3) державна монополія на засоби масової інформації;
- 4) централізована (планова) економіка;
- 5) потужний репресивний апарат.

Фашизм (італ. *fascio* – пучок, зв'язка), що виник в Італії в 1922 р., проголошував своєю основною метою відродження великої Римської імперії, характеризувався масовим терором, расизмом, ксенофобією і культом вождя (дуче).

Націонал-соціалізм (нім. *nazismus* – від назви націонал-соціалістської партії Німеччини) – режим, що існував із 1933 р. по 1945 р. у Німеччині і поєднав у собі основні ознаки як фашизму, так і комуністичного тоталітаризму. Мета націонал-соціалізму зводилася до світового володіння арійської раси та антикомуністичного руху. Так само, як і інші форми тоталітаризму, націонал-соціалізм ґрунтувався на загальному пануванні партії та культі її лідера (фюрера).

Комуністичний тоталітаризм (лат. *communis* – загальний), який виник у Росії після революції 1917 року і сформувався в Радянському Союзі на основі ідеології марксизму-ленінізму. В якості цілі було декларовано побудову безкласового комуністичного суспільства на основі реалізації принципів колективізму, диктатури пролетаріату та ін. Характерні ознаки комуністичного тоталітаризму – ліквідація приватної власності, планова модель економічного господарювання, масові репресії (було знищено близько 40 млн людей), культ особистості.

Авторитаризм (лат. *auctoritas* – влада, вплив) представляє собою такий різновид недемократичного політичного режиму, заснованого на принципі централізації влади, за якого влада одноособового правителя (диктатора) або правлячої еліти не обмежується ані правом, ані представницькими органами влади, ані системою розподілу влади.

До основних характерних ознак авторитарного політичного режиму можна віднести:

- 1) централізацію політичної влади;
- 2) закритий характер політичної еліти;
- 3) монополізацію державною владою політичної сфери за відносної свободи в інших сферах громадського життя;
- 4) пріоритет силових методів в процесі політичного управління;
- 5) відстороненість народу від влади.

Демократичний (гр. *demos* – народ, і *kratos* – влада) **політичний режим** визначається як форма організації та функціонування політичної системи, за якої всі члени суспільства мають рівні можливості реалізації власних прав і свобод.

У політичній науці до середини ХХ ст. було сформовано кілька основних моделей демократії. Так у межах теорії політичних еліт під *демократією* розуміється правління еліти, засноване на відкритому механізмі її рекрутування, що забезпечує постійний зв'язок політичної еліти із суспільством (теорія демократичного елітизму), або ж влада, побудована на конкуренції між різними групами політичної еліти, що унеможливорює формування цілісної елітарної групи (теорія плюралізму еліт).

За способом реалізації демократія розглядається в двох формах: представницькій та безпосередній.

Представницька демократія характеризується діяльністю сформованих народом (виборцями) органів державної влади і самоврядування; безпосередня – здійснюється шляхом безпосереднього волевиявлення громадян на виборах і референдумах.

Загальні характеристики демократичного політичного режиму:

1) політичний плюралізм (лат. pluralis – множинний) – принцип, що припускає вільне співіснування різних ідеологічних течій, рухів, партій, політичних і громадських організацій;

2) верховенство права – домінування закону в усіх сферах громадського життя, широкі можливості реалізації прав і свобод особистості;

3) виборність органів державної влади, їх підзвітність населенню та періодична ротація;

4) реалізація принципу розподілу влади, відповідно до якого державна влада поділяється на три рівноправні і незалежні гілки – законодавчу, виконавчу і судову, що протистоїть узурпації влади однією особою або групою осіб;

5) наявність розвиненого громадянського суспільства, під яким розуміється сукупність неполітичних (економічних, моральних, культурно-духовних, релігійних, етнонаціональних) відносин в соціумі, що захищені від керівництва й контролю з боку держави.

Теоретичні відомості з теми «Політичні процеси»

Політичний процес (лат. processus – просування) – це діяльність суб'єктів політичних відносин, що відбиває стадії зміни політичної системи.

Політичний процес визначається характером політичних змін, а саме: перехід політичної системи з одного стану в інший; реформування політичної структури суспільства, зміни в політичній культурі й політичній поведінці; трансформація та реорганізація політичних інститутів; ускладнення форм політичної взаємодії та ін.

Залежно від якісних і кількісних характеристик змін виділяють дві основні форми перебігу політичних процесів: режим функціонування та режим розвитку. Політичний процес, що характеризується високою інтенсивністю тих чи інших політичних змін, у політичній науці називають *політичним розвитком*. Цей термін був введений у науковий обіг в 50-х рр. ХХ ст. американським соціологом Толкоттом Парсонсом для відображення динаміки політичного життя.

Політичний процес розглядається як:

- всебічний і суперечливий розвиток політичних явищ;
- сукупність дій різних політичних сил, течій, рухів, які прагнуть реалізації власних політичних цілей;
- один із суспільних процесів, на відміну від економічного, духовного, ідеологічного тощо;
- форма функціонування політичної системи, такої, що еволюціонує в просторі й часі;
- поєднання конкретного процесу з досягненням певних політичних цілей;
- сукупність методів, засобів та шляхів реалізації владних функцій правлячим режимом, характер його взаємодії з опозицією.

Політичні процеси поділяють за просторовими масштабами на глобальні, регіональні, національні, локальні.

В самому суспільстві політичні процеси здійснюються:

- на загальнодержавному рівні;
- на адміністративно-територіальному рівні (область, місто, район);
- в межах політичних блоків, партій та рухів;
- всередині соціальних груп;
- на рівні етнонаціональних утворень.

Форми політичного процесу:

- революція і реформа;
- політична криза і політичний конфлікт;
- політичне рішення і політичний плюралізм;
- повстання, бунт, заколот, путч;
- політична кампанія і безпосередня дія в політиці.

Політична наука виділяє три основні підходи до розуміння сутності політичного процесу залежно від дії політичних суб'єктів і часових вимірів.

Прибічники інституційного підходу пов'язують це явище з трансформацією інститутів влади. Представники біхевіористського підходу як основні суб'єкти політики розглядають окремих індивідів або групи осіб. Структурно-функціональний підхід зосереджує увагу перш за все на внутрішніх структурних особливостях політичної системи й середовища, у якому відбувається політичний процес. Об'єктами аналізу при цьому підході виступають структурні елементи політичної системи та їх функціонально-рольові особливості.

Політичний процес характеризується циклічністю. У демократичних країнах він функціонує значною мірою у зв'язку з виборчими циклами. Пік політичної активності в цьому разі припадає на вибори до законодавчих і місцевих органів влади. У період літніх відпусток політичне життя істотно затихає.

Відповідно до характеру політичних режимів політичні процеси розділяють на такі основні види: демократичні й недемократичні.

Демократичні політичні процеси характеризуються різноманітністю форм представницького народовладдя і безпосередньою участю індивідів в політиці.

Недемократичні політичні процеси відбуваються при авторитарних, тоталітарних і перехідних політичних режимах.

У політичних процесах виділяють етапи формування і розвитку політичних процесів.

Перший – визрівання політичних пріоритетів.

Другий – формування й артикуляція політичних інтересів і цілей.

Третій – прийняття політичних рішень, у яких виражена політична воля.

Четвертий – реалізація політичних рішень, утілення вольових бажань інститутів влади, різних суб'єктів політики.

П'ятий – етап підведення підсумків розвитку процесу.

Шостий – етап визначення нових цілей і завдань.

Усі ці етапи взаємозв'язані й становлять цілісний процес.

За показниками стабільності політичні процеси поділяють на дві основні форми.

Стабільний політичний процес характеризується стійкими формами політичної мобілізації і поведінки громадян. Такий процес базується на легітимному режимові правління.

Нестабільний політичний процес виникає і розвивається в умовах кризи влади, в основі якої можуть знаходитись соціально-економічні проблеми, міжнародні конфлікти, внутрішня політична криза, різке загострення політичної боротьби тощо. Нестабільність політичного режиму зумовлює нестабільність політичного процесу.

Типологія політичних процесів

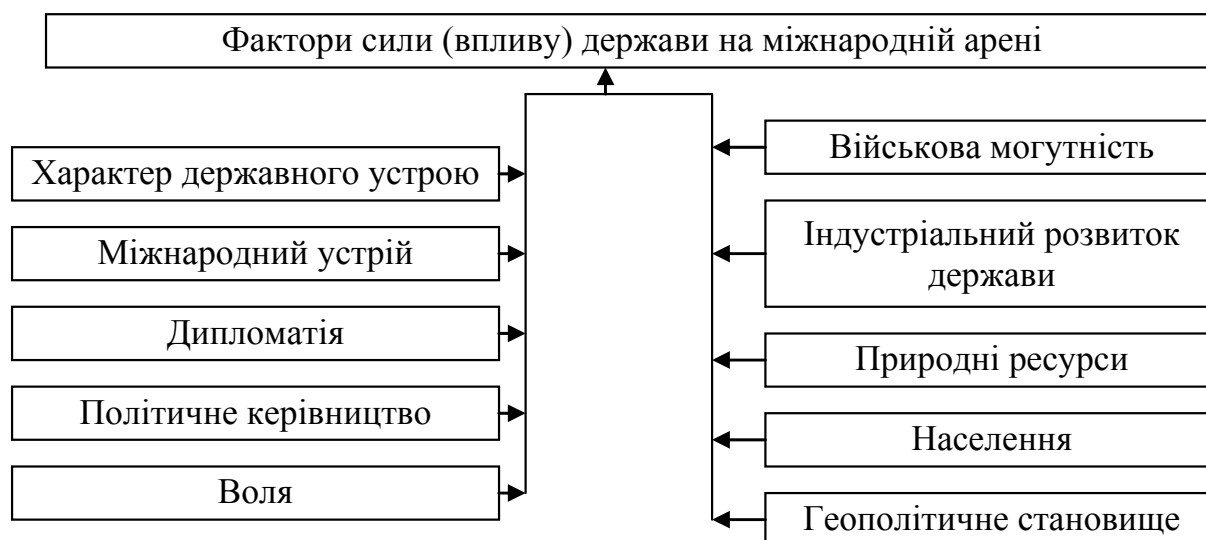
№	Підстава для класифікації	Види політичних процесів та їх характеристика	
1	Середовище перебігу політичного процесу	Внутрішньополітичні (взаємини між елементами політичної системи, пов'язані з реалізацією політичної влади)	Зовнішньополітичні (відносини між державами, пов'язані з досягненням політичних компромісів)
2	Стійкість взаємозв'язків політичних структур	Стабільні (стійкі моделі поведінки та механізми прийняття політичних рішень)	Нестабільні (виникають, як правило, в умовах кризи як прояв зміни політичних обставин)
3	Природа політичного процесу	Еволюційні (поступові зміни певних видів взаємодії суб'єктів політики, елементів політичної системи)	Революційні (різка зміна характеру відносин, що призводить до політичних конфліктів і криз)
4	Орієнтованість суб'єктів політики	Конфронтаційні (обумовлені боротьбою між учасниками політичного процесу)	Консенсуальні (обумовлені співробітництвом між учасниками політичного процесу)
5	Час перебігу політичного процесу	Тривалі (вимірюються певними історичними періодами)	Короткочасні (відбуваються в умовах реального часу)
6	Рівень поширення політичного процесу	Глобальні (відбуваються у світовому співтоваристві, а також на рівні національної держави)	Регіональні та локальні (відбуваються на рівні певного регіону)
7	Характер перебігу політичного процесу	Відкриті (характеризуються відкритим характером, зовнішніми проявами)	Приховані (латентні) (відбуваються без видимих зовнішніх виявів)

Теоретичні відомості з теми «Система світової політики та міжнародні відносини»

У політичній науці *світова політика* визначається як діяльність, взаємодія держав на міжнародній арені.

Міжнародні відносини – це система реальних зв'язків між державами, що виступають і як результат їх дій, і як свого роду середовище, простір, у якому існує світова політика. Авторство терміну «міжнародні відносини» належить англійському мислителю Д.Бентаму (1748-1832), що розумів під ним відносини між державами.

Міжнародна політика – це система економічних, правових, дипломатичних, ідеологічних, конфесійних, військових, культурних та інших зв'язків і відносин між народами, державами й блоками держав, а також політичними, соціальними, економічними організаціями, які діють в сфері світової політики.

Поряд з державами як основними суб'єктами світової політики все більш важливими учасниками зовнішньополітичних відносин стають міжнародні організації, діяльність яких охоплює всі вищезазначені аспекти світової політики.

До основних міжнародних організацій, що активно діють у сучасному світовому просторі, належать:

– *регіональні організації*: Рада Європи, Асоціація Держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Ліга Арабських Держав (ЛАГ), Організація Ісламська Конференція (ОІК), Організація Африканської Єдності (ОАЄ), Організація Американських держав (ОАД) та ін.;

– *організації економічного характеру*: Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС), Міжнародний Банк Реконструкції і Розвитку (МБРР), Міжнародний Союз Електрозв'язку, Організація Країн – Експортерів Нафти (ОПЕК) та ін.;

– *професійні організації*: Міжнародна Організація Журналістів (МОЖ), Міжнародна Асоціація Політичних Наук (МАПН), Міжнародна Організація Кримінальної Поліції (Інтерпол) та ін.;

– *демографічні організації*: Міжнародна Демократична Федерація Жінок (МДФЖ), Всесвітня Асоціація Молоді (ВАМ), Всесвітня Федерація Демократичної Молоді (ВФДМ) та ін.;

– *організації у сфері культури та спорту*: Міжнародний Олімпійський Комітет (МОК), Міжнародна федерація футболу (ФІФА) та ін.;

– *військово-політичні організації*: Організація Північно-Атлантичного Договору (НАТО), Тихоокеанський Пакт Безпеки (АНЗЮС) та ін.;

– *профспілкові організації*: Міжнародна Конференція Вільних Профспілок (МКВП), Всесвітня Конфедерація Праці (ВКІТ) та ін.;

– *організації, створені на підтримку миру та солідарності*: Всесвітня Рада Миру (ВРМ), Організація Солідарності народів країн Азії та Африки (ОСКАА), Міжнародний Інститут Миру у Відні та ін.;

– *організації на захист жертв воєн, катастроф та стихійних лих*: Міжнародний Червоний Хрест (МЧХ), « Лікарі без кордонів» та ін.;

– *релігійні організації*: Всесвітня Рада Церков (ВРЦ), Християнський рух за захист миру та Християнська мирна конференція, Всесвітній ісламський конгрес та ін.;

– *екологічні організації*: Грінпіс, HELCOM (Гельсінська комісія), ТЕІА (Транскордонна еколого-інформаційна агенція) та ін.

Невід'ємною складовою міжнародних відносин є міжнародне право – система договірних, юридично закріплених норм і принципів, що регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародних відносин.

Основні принципи міжнародного права:

- принцип мирного співіснування;
- принцип суверенної рівності держав;
- принцип мирного врегулювання конфліктів;
- принципи непорушності кордонів і територіальної цілісності держав;
- принцип поваги прав людини та ін.

Найважливіші міжнародно-правові документи, в яких зафіксовано основні принципи міжнародного права:

- «Загальна Декларація прав людини» (1948);
- «Декларація про принципи міжнародного права» (1970);
- «Заключний акт НБСЄ» (1975);
- «Декларація про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав» (1981);
- «Паризька Хартія для Нової Європи» (1990).

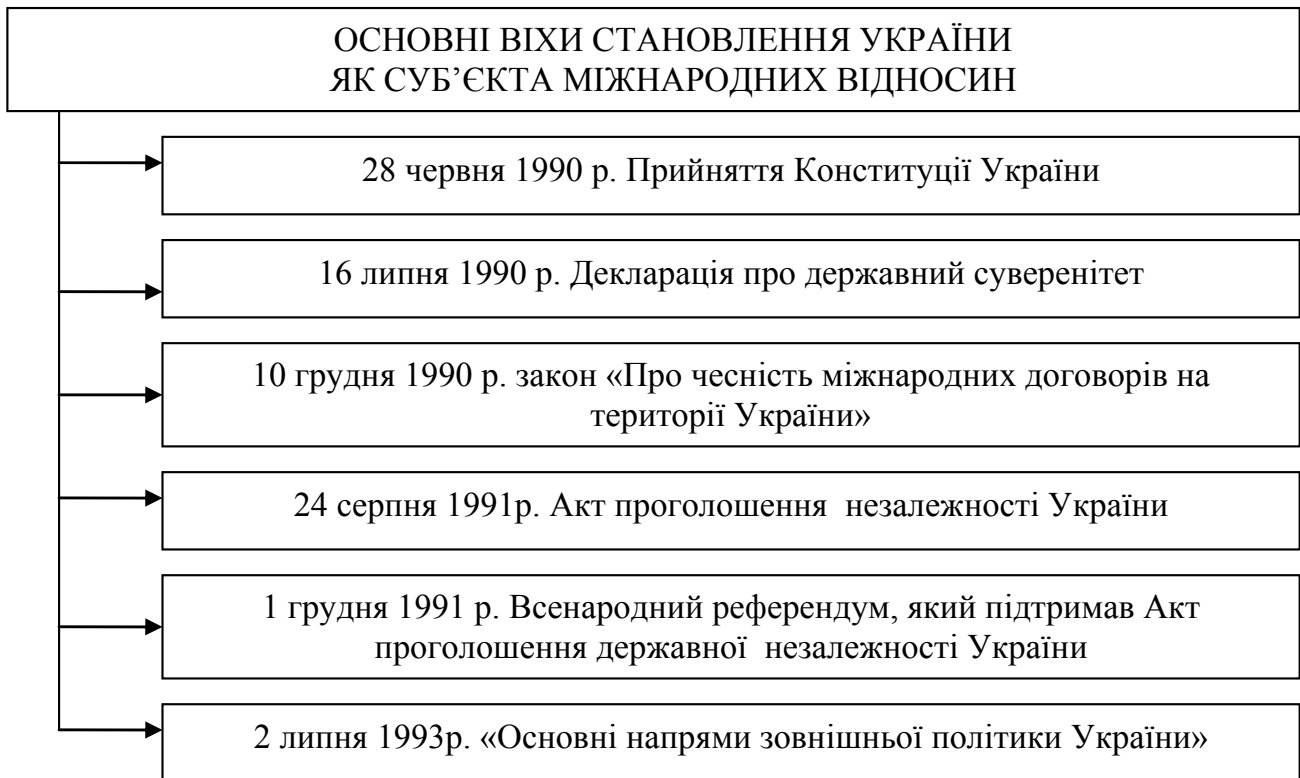
Глобалізація (англ. globe – земна куля) – це сучасна форма міжнародних відносин, яка характеризується поширенням взаємозалежності між країнами в економічній, політичній і культурній сферах практично в світовому масштабі.

Основним чинником розвитку глобалізації стала науково-технічна революція, зокрема, розвиток світової системи інформації, поширення Інтернету, який уможливив миттєвий зв'язок між людьми в різних кінцях світу й усунув перешкоди на шляху розповсюдження будь-якої інформації.

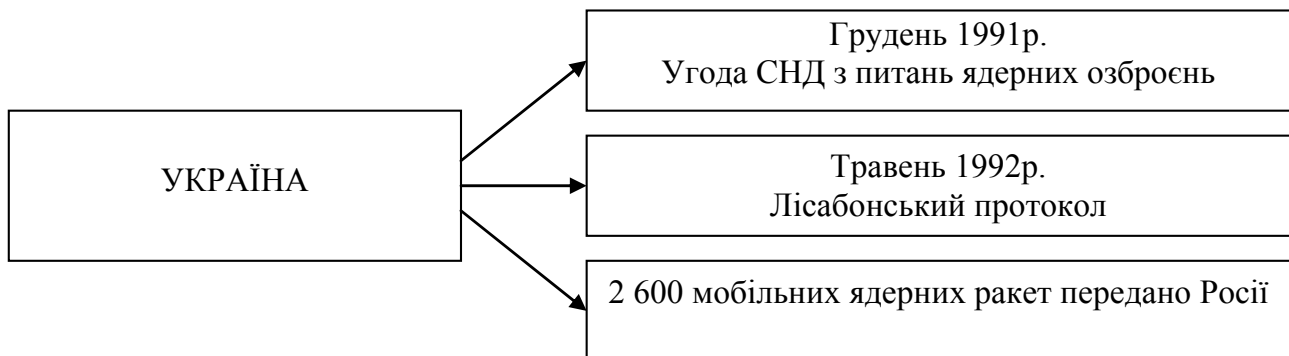
В сучасний політологічний обіг включено термін «глокалізація» (англ. glocalization), який увів Р.Робертсон у 1995 р. **Глокалізація** відображає процеси

глобалізації та одночасної локалізації, тобто відокремлення від глобального простору окремих регіонів, культур тощо.

Становлення України як суб'єкта міжнародних відносин

Шлях України до без'ядерного статусу

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

Тема 1. Зміст політології як науки про політику: предмет, система категорій, методи, функції

План семінару:

1. Політика як соціальне явище, значення та роль політики як об'єкта вивчення політології.
2. Теоретичні та методологічні засади науки про політику, політологія як наука та навчальна дисципліна.
3. Зміст, особливості та завдання політології, її об'єкт та предмет.
4. Система категорій, методи і функції політології.
5. Політологія в системі суспільних наук, її зв'язок з історичними, юридичними, природничими та іншими науками.

Питання для дискусій:

1. Як відомо, політологія зароджується практично одночасно в багатьох країнах на різних континентах. Чим, на вашу думку, пояснюється це явище?
2. Макс Вебер в творі «Покликання до політики» розмірковує стосовно ролі політики в суспільному житті таким чином: «...весь історичний досвід підтверджує, що можливого ніколи не досягли б, якби у світі знову й знову не прагнули неможливого». Прокоментуйте думку німецького вченого.
3. З часів Платона і Аристотеля політику трактують, зокрема, як діяльність на етичних засадах. Тобто, метою політичної діяльності є справедливість, порядок і стабільність. Проаналізуйте такий підхід до політики з позицій сьогодення.

Теми рефератів:

1. Зародження політології як науки та академічної дисципліни.
2. Теологічні концепції політології.
3. Натуралістичні та соціальні концепції політології.
4. Внутрішня політика: завдання та основні напрями діяльності.
5. Зовнішня політика: шляхи та засоби реалізації.

Завдання для самостійної роботи:

1. Дайте два-три визначення поняття «політика» різних науковців. Поясніть, з чим пов'язана достатньо велика кількість трактувань даного поняття.
2. Заповніть таблицю «Основні класифікації політики».

Основні класифікації політики			
За сферою суспільного життя	За об'єктом впливу	За суб'єктом політики	За пріоритетом діяльності (метою)

Рекомендована література

1. Брегеда А.Ю. Основи політології.- К., 1997.
2. Вебер М. Политика как призвание и профессия. Избр. произв. – М., 1990.
3. Гаджиев К. Введение в политическую науку. — М., 1997.
4. Гаєвський Б. Українська політологія. — К., 2000.
5. Кучик О. С. Зовнішня політика України: Навч. посіб. / О.С.Кучик, О. А. Заяць. – К.: Знання, 2010. – 572 с.
6. Основи політології: Навч. посіб. / Кер. авт. кол. Ф.М. Кирилюк. – К., 1995.
7. Політологія. Підручник / За наук. ред. А. Колодій. 2-е вид., перероб. та доп. – К., 2003.
8. Політологія. Посібник для студентів вузів / За ред. О.В. Бабкіної, В.Л. Горбатенка. – К., 1998.
9. Політологічний енциклопедичний словник. 2-е вид. – К., 2004.
10. Політологія у запитаннях та відповідях: Навч. посіб. / За заг. ред. К.М. Лемківського. – К., 2003.
11. Потульницький В.А. Теорія української політології. – К., 1993.
12. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К., 2009. – 480 с.

Тема 2. Зародження та еволюція світової політичної думки

План семінару:

1. Зародження та розвиток політичної думки в країнах Стародавнього Сходу. Політико-філософські школи Стародавнього Китаю та Стародавньої Індії.
2. Політичні доктрини епохи Середньовіччя. Феномен доби Відродження, його вплив на формування політичної думки. Аврелій Августин, Фома Аквінський, Ж.Бодуен, Нікколо Макіавеллі.
3. Визначні політичні ідеї та теорії Нового Часу. Вольтер, Г.В.Ф.Гегель, Г.Гроцій, Т.Гобс, І.Кант, Дж.Локк, Ш.-Л.Монтеск'є, Ж.-Ж.Руссо, Б.Спіноза.
4. Розвиток політології в XIX-XX ст. Оформлення нових політичних ідей та сучасних політичних ідеологій. М.Вебер, Г.Лассуелл, Р.Міхельс, Г.Моргентау, Г.Моска, В.Парето, Е.Фромм.

Теми рефератів:

1. Великий мислитель Стародавнього Китаю Конфуцій (551-479рр.до н.е.).
2. Ідеальна держава в уявленні Платона.
3. Соціально-політичні погляди Фоми Аквінського.
4. Нікколо Макіавеллі – видатний мислитель, політик та письменник епохи Відродження.
5. Політична думка Нового Часу та вплив на неї ідеології Просвітництва.
6. Розвиток політичної науки в період Новітньої історії (XX-XXI вв.).

Питання для дискусії:

1. В чому, на вашу думку, полягає відмінність світоглядних та політико-правових доктрин мислителів Стародавнього Сходу і Стародавньої Греції?

2. Н.Макіавеллі висунув тезу про несумісність політичної діяльності з вимогами норм християнської моралі. Аргументовано спростуйте або підтвердіть цю думку.
3. Просвітителі (Д.Локк, Ш.Монтеск'є, Вольтер, Ж.-Ж.Руссо та інші) заперечували феодальну експлуатацію, політичний деспотизм, стану нерівність, обстоювали інтереси широких народних мас. Чому, на вашу думку, ці ідеї набули актуальності саме в період Нового Часу?
4. М.Вебер стверджує, що в історії розвитку суспільства існувало три типи влади: традиційна, харизматична та раціональна. Влада якого типу, на ваш погляд, є найбільш ефективною?

Завдання для самостійної роботи:

1. Порівняйте погляди Платона та Аристотеля на функції держави.
2. Опишіть особливості розвитку політичних ідей в США у XVIII-XIX ст.
3. Розкрийте суть концепції громадянського суспільства з позицій Г.В.Ф.Гегеля і порівняйте її із сучасним розумінням цього суспільного феномена.
4. Заповніть таблицю: «Світова політична думка».

Основні етапи	Особливості та характерні риси	Представники
Політичні вчення Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Ассирія, Іран, Китай)		
Політичні вчення Стародавньої Греції та Риму		
Політичні вчення Середньовіччя		
Політичні вчення епохи Відродження та епохи просвітництва		
Політичні вчення Нового часу		

Рекомендована література:

1. Аристотель. Политика. Соч. в 4-х т. Т. 4. Кн. 4-6. – М., 1983.
2. Брегеда А.Ю. Основи політології.- К., 1997.
3. Бергер А.К. Политическая мысль древнегреческой демократии. – М., 1966.
4. Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения. – М., 1980. – Гл. V, XII.
5. Доватур А.И. Политика и политика Аристотеля. – М., 1965.
6. Класики політичної думки. Збірник.-К., 2002.
7. Кучик О. С. Зовнішня політика України: Навч. посіб. / О.С.Кучик, О. А. Заяць. – К.: Знання, 2010. – 572 с.
8. Локк Дж. Два трактати про врядування. -К.,2001.
9. Макіавеллі Н. Володар. – К., 2001.
10. Мадіссон В.Й. та ін. Історія розвитку політичної думки. Курс лекцій: Навч. посібник. – К., 1996.
11. Політологія. Підручник / За заг. ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. 2-е вид. – К., 2001.
12. Політологія. Підручник / За заг. ред. проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.Т. – Харків, 2001.

13. Політологічний енциклопедичний словник. 2-е вид. – К., 2004.
14. Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст.: Хрестоматія /За ред. О.І. Семківа.- Львів, 1996.
15. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К., 2009. – 480 с.
16. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки.-К., 1997.
17. Утченко С.Л. Политические учения Древнего Рима: III-I вв. до н.э. – М., 1977.
18. Шляхтун П.П. Політологія (Теорія та історія політичної науки): Підручник. – К., 2002.

Тема 3. Історія розвитку політичного життя в українському суспільстві

План семінару:

1. Політична думка періоду Київської Русі та Галицько-Волинської держави.
2. Українська політична думка за литовсько-польської доби.
3. Політичне життя періоду козацько-гетьманської держави.
4. Народно-демократичний та ліберальний напрями української політичної думки XIX – XX ст.
5. Політичні ідеї консерватизму та націоналізму в Україні кінця XIX – початку XX ст.
6. Національно-державницький та націонал-комуністичний напрями в українській політичній думці.

Теми рефератів:

1. Найважливіші пам'ятки політичної думки Київської держави.
2. Суспільно-політичні ідеї Київської Русі.
3. Історично-політичне значення « Руської правди» Ярослава Мудрого.
4. Поширення ідей гуманізму в Україні XV ст.
5. Запорізька Січ – унікальна військово – політична формація.
6. «Конституція» Пилипа Орлика – видатний політико-правовий документ в історії України.

Питання для дискусії:

1. Загальноприйнятною є теза, що українська політична думка зародилася та розвивалася у контексті європейського політичного вчення, яке справляло на неї визначальний вплив. Які, на вашу думку, аспекти цього вчення мали визначальний характер?
2. Політичну унію Литви з Польщею доповнила релігійна. Який вплив мала ця подія на статус українських земель у рамках Речі Посполитої?
3. Характерна ознака суспільного життя козацтва – демократизм. Поміркуйте, чому саме така форма суспільного життя була найбільш раціональною в козацтві?

Завдання для самостійної роботи:

1. Розробіть періодизацію розвитку української політичної науки.
2. Проаналізуйте текст «Руської правди» Ярослава Мудрого. Вкажіть, які положення цього документу є актуальними і сьогодні, а які не сумісні з моральними нормами сучасності.
3. Порівняйте політичні концепції українських мислителів кінця XIX – XX ст., представників соціалізму, консерватизму, націоналізму і лібералізму. Порівняння доцільно зробити у вигляді таблиці.

Політична концепція	Представники	Основні характеристики			
		Форма державного правління	Державний устрій	Форми власності	Національне питання
1. Соціалізм	І.Франко, М.Грушевський, В.Винниченко.	Республіка.	Федеративні форми, суверенна держава.	Суспільна власність на засоби виробництва. Ставлення до приватної власності – негативне.	Відмова від національної незалежності на користь соціалізму.
2. Консерватизм					
3. Націоналізм					
4. Лібералізм					

Рекомендована література:

1. Акт проголошення незалежності України: Прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 38. – Ст.502.
2. Верник О. Проблематика меж державної влади в державо-правовій думці Давньої Русі, України і Московського царства //Українське право. – 2003. – № 1. – С 48-55.
3. Гаєвський Б. Українська політологія. — К., 2000.
4. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть? // Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст.: Хрестоматія /За ред. О.І. Семківа. – Львів, 1996. – С.178-189.
5. Декларація про державний суверенітет. – К, 1990.
6. Декларація прав національностей України // Інформаційний бюлетень Міністерства України у справах національностей, міграцій та культур. – 1995.
7. Конституція України. 28 червня 1996р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://portal.rada.gov.ua/rada/control/ru/publish/article/system?art_id=153863.
8. Кухта Б. Історія української політичної думки.Текст лекцій. – Львів, 1991.
9. Кучик О. С. Зовнішня політика України: Навч. посіб. / О.С.Кучик, О. А. Заяць. – К.: Знання, 2010. – 572 с.
10. Народний Рух України: державність, демократія, реформи. – К, 1994.

11. Орлик П. Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького // Філософія політики: Хрестоматія: У 4 т. – К., 2003.-Т. 1.-С 359-363.
12. Політологія. Підручник / За наук. ред. А. Колодій. 2-е вид., перероб. та доп. – К., 2003.
13. Політологія. Посібник для студентів вузів / За ред. О.В. Бабкіної, В.Л. Горбатенка. – К., 1998.
14. Політологія. Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.: Хрестоматія /За ред. О.І. Семківа.- Львів, 1996.
15. Потульницький В.А. Теорія української політології. – К., 1993.
16. Политическая наука в Украине: становление и перспективы. – Симферополь, 2002.
17. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К., 2009. – 480 с.

Тема семінару 4. Політична влада

План семінару:

1. Влада як суспільно-політичний феномен. Ресурси влади. Класифікація влади.
2. Основні концепції влади. Механізм реалізації та поділ влади в суспільстві.
3. Сутність політичної влади, її структура і функції.
4. Принцип розподілу влад і поняття легітимності політичної влади.
5. Проблеми формування та функціонування влади в Україні.

Теми рефератів:

1. М. Вебер і теорія соціальної влади.
2. Конфронтаційна політична культура в сучасній Україні.
3. Елітарний авангардизм та проблеми ефективного функціонування влади.
4. Анархізм як суспільно-політична течія.

Питання для дискусії:

1. Значна частина західних соціологів та політологів твердять про «таємничість» влади, про те, що у своїй політичній формі «влада є найбільш грізною загадкою», що саме поняття «влада» є туманним, невизначеним. Аргументовано спростуйте або підтвердіть цю думку.
2. За певних умов розвитку політичного життя суспільства влада може стати дестабілізуючим чинником. Які це умови? Наведіть приклади.
3. «Любов до влади є демон людей. Дайте їм усе – здоров'я, їжу, житло, освіту, – і вони будуть нещасні, примхливі, тому що демон чекає, чекає й потребує задоволення. Відніміть у них все й задовольніть їхнього демона – вони стануть щасливі...» Так пише в творі «Ранкова зоря» німецький філософ Ф. Ніцше. Прокоментуйте цю думку вченого.
4. Беззаперечним є факт, що вельми небезпечною є надмірна концентрація влади в руках певних осіб чи окремих інституцій. Проаналізуйте дану тезу в контексті українського політичного сьогодення.

Завдання для самостійної роботи:

1. Дайте два-три визначення поняття «влада» різних авторів. Поясніть з чим пов'язана достатньо велика кількість трактувань даного поняття.
2. В фантастичному романі Дж.Р.Р.Толкієна «Володар Кілець», що був виданий в 40-х рр. ХХ ст., є така думка: «Піднімається нова сила, проти неї безсилі старі союзники, а старі способи є марними для нас. Кому ж, як не нам, мудрим, потрібно спрямувати її, а потім і приборкати. Ми можемо зберегти наші помисли, шкодуючи, звичайно, про неминуче зло на шляху до великої мети: до Знання, до Влади, до Порядку. Наші наміри залишаться колишніми, зміняться лише засоби...». Напишіть невеличке (5-6 речень) есе на тему: «Чи неминучий конфлікт намірів та засобів у політиці?»

Рекомендована література

1. Амелин В.Н. Власть как общественное явление // Социал.-полит. науки. – 1991. – № 2.
2. Білоус А.О. Політичні об'єднання України. – К., 1993.
3. Винар Л., Михайло Грушевський. Українська Центральна Рада і відродження державності України // Розбудова держави. – 1992. – № 3.
4. Гаджиев П. С. Введение в политическую науку: Учебник для вузов. – М, 2000. – 544с.
5. Кучик О. С. Зовнішня політика України: Навч. посіб. / О.С.Кучик, О. А. Заяць. – К.: Знання, 2010. – 572 с.
6. Лазоренко С.В., Лазоренко О.О. Теорія політології. – К., 1996. – С. 8-24.
7. Основи політології: Навч. посіб. / Кер. авт. кол. Ф.М. Кирилюк. – К., 1995.
8. Політологія. Підручник / За заг. ред. проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.Т. – Харків, 2001.
9. Політологія. Підручник / За наук. ред. А. Колодій. 2-е вид., перероб. та доп. – К., 2003.
10. Політологія. Посібник для студентів вузів / За ред. О.В. Бабкіної, В.Л. Горбатенка. – К, 1998.
11. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. – К., 1996.
12. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К., 2009. – 480 с.

Тема семінару 5. Політична система суспільства

План семінару:

1. Поняття «система». Сутність політичної системи, визначення, ознаки; її характеристика як складової частини сукупної соціальної системи.
2. Структура і функції політичної системи, механізм її функціонування.
3. Типологія політичних систем, критерії їх ефективності. Поняття політичної модернізації.
4. Стратегічні напрями, проблеми та перспективи функціонування і розвитку політичної системи України.

Теми рефератів:

1. Девід Істон – автор класичної теорії політичної системи.
2. Типи політичних систем у посттоталітарних країнах.
3. Політична модернізація в сучасному світі: проблеми і перспективи.
4. Сутність поняття «політичний режим» та типологія політичних режимів.
5. Особливості системи політичних інститутів в сучасній Україні.

Питання для дискусії:

1. Поняття «політична система», що відбиває стан політичного життя суспільства, було введено в політологію в 60-х рр. ХХ ст. Чому, на вашу думку, саме в даний період почало формуватись означене поняття?
2. За Д. Істоном, політична система представляє собою організм, що активно реагує на зовнішні імпульси. Прокоментуйте цю метафору американського політолога.
3. Сучасна політична система України – це перехідна форма від неправового до правового типу політичної системи. Які, на ваш погляд, перешкоди існують на шляху цього переходу? Запропонуйте можливі засоби послаблення або ліквідації цих перешкод.

Завдання для самостійної роботи:

1. Дайте кілька (два-три) визначень поняття «політична система» в трактовці різних авторів. Порівняйте їх, спробуйте дати власне визначення.
2. Порівняйте політичну систему з будь-якою біологічною або технічною системою. Вкажіть (письмово) риси подібності та відмінності.
3. Заповніть таблицю «Основні типи політичних систем», спираючись на наведений приклад.

Основні типи політичних систем

№	Типи політичних систем	В яких країнах функціонує	Притаманні риси
1.	Постіндустріальна	«Старі» капіталістичні країни – Великобританія, Німеччина, Франція, Італія, Скандинавські країни, США, Канада та інші.	– парламентський механізм боротьби за владу; – зростання рівня життя більшості населення; – соціальне партнерство; – редукція процесу класової боротьби; – захист прав людини; – розвиток громадянського суспільства.
2.	Перехідна		
3.	Постколоніальна		

Рекомендована література

1. Выдрин Е. Очерки практической политологии. – К., 1991.
2. Гаджиев П. С. Введение в политическую науку: Учебник для вузов. – М, 2000. – 544с.
3. Декларація про державний суверенітет України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
4. Каменская Г.В., Радионов А.Н. Политические системы современности: Учеб. пособие. – М., 1994.

5. Конституція України. 28 червня 1996р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://portal.rada.gov.ua/rada/control/ru/publish/article/system?art_id=153863.
6. Кучик О. С. Зовнішня політика України: Навч. посіб. / О.С.Кучик, О. А. Заяць. – К.: Знання, 2010. – 572 с.
7. Основи політології: Навч. посіб. / Кер. авт. кол. Ф.М. Кирилюк. – К., 1995.
8. Політологія у запитаннях та відповідях: Навч. посіб. / За заг. ред. К.М. Лемківського. – К., 2003.
9. Холод В. В. Лекції з політології: Навч. посіб. – К., 2003.
10. Шляхтун П.П. Політологія (Теорія та історія політичної науки): Підручник. – К., 2002.

Тема семінару 6. Держава як інститут політичної системи суспільства

План семінару:

1. Сутність держави, її визначення. Теорії походження держави.
2. Ознаки і функції держави.
3. Форма державного правління.
4. Форма державного устрою.
5. Вищі органи сучасної держави і принцип поділу державної влади.
6. Сучасна концепція правової, соціальної держави.

Теми рефератів:

1. Держави на політичній карті світу.
2. Взаємозв'язок держави і громадянського суспільства.
3. Тенденції розвитку державності в сучасному світі.
4. К. Велькер та Р. фон Моль про концепцію правової держави.
5. Основні етапи розвитку української державності.
6. Теорія і практика держави загального добробуту.

Питання для дискусії:

1. Базовими засадничими елементами держави є триєдиність — народ, влада і територія. Які ще компоненти необхідні, на вашу думку, для повноцінного функціонування держави?
2. «Держава створюється не заради тільки того, щоб жити, а переважно для того, щоб жити щасливо... Людина, яка знайшла своє завершення в державі — найдосконаліше зі створінь» (Аристотель, «Політика»). «Держава є орган класового панування, орган гноблення одного класу іншим, є створення «порядку», що узаконює й усталює це гноблення, зменшуючи зіткнення класів» (В.І.Ленін, «Держава й революція»). Проаналізуйте такий підхід мислителів до поняття держави з позицій сьогодення.
3. Деякі політологи прогнозують відмирання монархій, зокрема, у Західній Європі. Аргументовано спростуйте або підтвердіть цей прогноз.

Завдання для самостійної роботи:

1. Заповніть таблицю «Характерні риси республіканської форми державного правління»:

Основні критерії форми правління, порядок виборів президента	Парламентська республіка	Президентська республіка	«Змішана» республіка
Порядок формування уряду	Уряд формується парламентом на партійних засадах з числа представників партії(-й), які мають більшість в парламенті	Уряд формується через призначення його членів президентом незалежно від партійного складу	Президент особисто пропонує склад уряду, який обов'язково має затверджуватися парламентом
Обсяг повноважень президента			
Наявність посади прем'єр-міністра			
Всенародне голосування			

2. Надайте тексту завершеної форми.

«Монархія – це форма державного правління, за якої..... . Монархія буває.....та..... . Перша характеризується тим, що..... . Вона реалізована в таких сучасних державах, як:..... . Особливість другої форми монархії в тому, що..... . Вона має місце в наступних сучасних державах:.....».

Рекомендована література

1. Акт проголошення незалежності України: Прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 38. – Ст.502.
2. Білоус В.С. Проблема становлення і розвитку правової держави і громадянського суспільства // Політол. вісник, – 1993. – Ч. 3. – С. 10-24.
3. Браун М. Посібник з аналізу державної політики. — К., 2000.
4. Винар Л., Михайло Грушевський. Українська Центральна Рада і відродження державності України // Розбудова держави. – 1992. – № 3.
5. Гаєвський Б. Українська політологія. — К., 2000.
6. Декларація про державний суверенітет України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
7. Конституція України. 28 червня 1996р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://portal.rada.gov.ua/rada/control/ru/publish/article/system?art_id=153863.
8. Основи політології: Навч. посіб. / Кер. авт. кол. Ф.М. Кирилюк. – К., 1995.
9. Політичні структури та процеси в сучасній Україні / За ред. Ф.М. Рудича. – К., 1995.
10. Політологія. Підручник / За заг. ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. 2-е вид. – К., 2001.
11. Політологія. Підручник / За заг. ред. проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.Т. – Харків, 2001.

12. Політологія у запитаннях та відповідях: Навч. посіб. / За заг. ред. К.М. Лемківського. – К., 2003. – С. 7-14.
13. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Навч. посібник. – К., 2001; Львів, 2000.
14. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. – К., 1996.
15. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К., 2009. – 480 с.

Тема 7. Система світової політики та міжнародні відносини

План семінару:

1. Міжнародна і зовнішня політика. Механізм реалізації зовнішньої політики держав.
2. Основні міжнародні організації: сучасна типологія та роль у світовій політиці.
3. Глобальні проблеми міжнародних відносин, шляхи їх вирішення.
4. Поняття геополітики, її основні закони, методи, функції, категорії.
5. Місце і роль України в системі міжнародних політичних відносин.

Теми рефератів:

1. Політичний реалізм та політичний ідеалізм в теорії і практиці міжнародних відносин.
2. Міжнародні відносини в античному світі.
3. Міжнародні відносини за доби Середньовіччя.
4. Світова політика VIII – XIX ст.
5. Світова політика XX – поч. XXI ст.
6. Міжнародний тероризм як надзвичайне політичне явище.

Питання для дискусії:

1. Загальновідомим є твердження Наполеона про те, що знання своєї географії є знанням своєї зовнішньої політики. Аргументовано спростуйте або підтвердіть думку видатного полководця та політика.
2. У сучасній політології теорія світової політики базується на понятті «національний інтерес». Так, один із теоретиків зовнішньої політики Г.Моргентау наголошував, що на понятті «національний інтерес» має будуватись вся теорія світової політики. Чи для будь-якого періоду історії людства прийнятний, на вашу думку, цей принцип?
3. Поміркуйте, чим є Україна сьогодні в цивілізаційному й геополітичному відношенні: Заходом, Сходом або особливим геополітичним простором між Заходом і Сходом?
4. Після Другої світової війни в політичних колах популярною була думка про те, що міжнародні організації незабаром виконуватимуть функції «всесвітнього уряду». Чи реалістичним вбачається це припущення на фоні політичних подій сьогодні?
5. Тероризм трактується як надзвичайний метод політичної боротьби. Чи можливі, на вашу думку, умови, за яких тероризм зникне як явище? Відповідь аргументуйте.

Завдання для самостійної роботи:

1. Заповніть таблицю «Геополітичні концепції».

Геополітичні концепції	
Неоатлантична	Неомондіалістська
ПЕРЕВАГИ	
1.	1.
2.	2.
3....	3....
НЕДОЛІКИ	
1.	1.
2.	2.
3....	3...

2. Однією з нагальних суспільно-політичних проблем сучасної України є демографічна, тобто проблема відтворення та міграції населення. Складіть (письмово) середньостроковий (5-10 років) план заходів, спрямованих на принаймні часткове вирішення вказаної проблеми.

Рекомендована література

1. Декларація про державний суверенітет України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
2. Зозуля І. Українська нація та її безпека: новий погляд на національну безпеку України // Право України. – 2004. – №2. -С.137-139.
3. Каменская Г.В., Радионов А.Н. Политические системы современности: Учеб. пособие. – М., 1994.
4. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні відносини ХХ століття. – К., 1999.
5. Кудряченко А. І. Геополітика: Підручник / А. І. Кудряченко, Ф.М. Рудич, В. О. Храмов. – К.: МАУП, 2004. – 296 с.
6. Лещенко Л. Національні інтереси України та її зовнішньополітична стратегія // Політика і час. – 1993. – № 7.
7. Міжнародні організації: Навч. посіб. / За ред. О. С. Кучика. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 749 с.
8. Політологія. Підручник / За заг. ред. проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.Т. – Харків, 2001. – С. 9-26.
9. Політологія. Посібник для студентів вузів / За ред. О.В. Бабкіної, В.Л. Горбатенка. – К, 1998. – С. 146-155.
10. Про основні напрямки зовнішньої політики України // Політика і час. – 1993. – № 7.
11. Решетняк Б.К., Глобальні проблеми сучасності і шляхи їх вирішення. – К., 1988.
12. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К., 2009. – 480 с.
13. Шкуратенко О. Співпраця України у міжнародній системі спеціалізованих установ ООН // Право України. – 2004. -№11.- С.125-129.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ З КУРСУ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

1. Політика як соціальне явище.
2. Політологія як наука і навчальна дисципліна.
3. Основні категорії, методи та функції політології.
4. Політика як соціальне явище. Політичні відносини – об'єкт політичного аналізу.
5. Політична думка Стародавнього Сходу.
6. Політичні доктрини античності.
7. Основні риси політичної думки епохи Середньовіччя.
8. Раціоналістичні основи політичних концепцій Відродження.
9. Теорії суспільного договору та природних прав у період Нового часу.
10. Просвітництво і його внесок у розвиток політичної теорії та практики.
11. Політичні ідеї мислителів періоду німецької класичної філософії.
12. Сучасні політологічні концепції.
13. Політичні ідеї Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.
14. Політичні концепції литовсько-польського періоду.
15. Політична думка козацької доби.
16. Консервативний та націоналістичний напрямки української політичної думки ХІХ-поч. ХХ ст.
17. Демократично-народницький напрям та соціал-лібералізм.
18. Національно-державницький напрям та націонал-комунізм.
19. Сутність категорії «влада» та основні концепції влади.
20. Феномен влади: сутність, джерела, різновиди; її соціальні ознаки. Природа політичного панування і види легітимності влади (за М.Вебером).
21. Ознаки та ресурси політичної влади.
22. Проблема легітимності політичної влади.
23. Політична влада в сучасній Україні.
24. Поняття політичної системи.
25. Поняття політичної системи; її функції та механізм дії (Д.Істон, Г.Алмонд).
26. Структура та функції політичної системи.
27. Структурна характеристика політичної системи суспільства.
28. Класифікація політичних систем (історичний критерій): імперія, конфедерація, суверенна національна держава.
29. Автократія, тоталітаризм і демократія – специфіка політичного устрою.
30. Типи політичних систем.
31. Особливості політичної системи сучасної України.
32. Поняття, ознаки та функції держави.
33. Теорії виникнення держави.
34. Держава – головний інститут політичної системи: ознаки, атрибути, функції.
35. Типологія держав в політичній науці. Система політико-правових інститутів державності.
36. Форма держави (типологія держав).
37. Громадянське суспільство і держава.

38. Сутність та типологія політичних режимів.
39. Авторитарний і тоталітарний політичні режими.
40. Політичний режим: сутність, види, механізми здійснення влади.
41. Демократія як тип політичного режиму.
42. Демократичний політичний режим: риси і різновиди (ліберальна, конкурентна, плюралістична, національна, «транзитивна» демократія).
43. Особливості переходу від тоталітаризму до демократії в Україні.
44. Типи та рівні політичного процесу.
45. Політичні рішення як ключова ланка політичного процесу.
46. Політичний процес: зміст і стадії розвитку. Проблема політичної наступності.
47. Форми і способи реалізації політичного процесу: революція, реформа, війна, путч, бунт, конфлікт, аполітичні компанії, акції тощо.
48. Основні суспільно-ідеологічні доктрини.
49. Лібералізм: сутність, витоки, сучасні вияви.
50. Загальна характеристика консерватизму.
51. Соціал-демократична політична доктрина.
52. Вибори і виборчі процеси в сучасній Україні.
53. Основні суб'єкти, рівні, форми та принципи міжнародних відносин.
54. Міжнародні організації і їх роль у сучасному світі.
55. Україна на міжнародній арені.
56. Глобальні проблеми людства: сутність і шляхи вирішення.
57. Глобалізація сучасного світу: зміст, тенденції, наслідки.
58. Міжнародна політика. Політична складова системи міжнародних відносин.
59. Суб'єкти і механізми функціонування світової (міжнародної) політики.
60. Міжнародна безпека і національний інтерес у зовнішній політиці.
61. Міжнародні пріоритети України у світовому співтоваристві.

Навчальне видання

КОСТЮЧКОВ Сергій Карпович

ПОЛІТОЛОГІЯ

Навчально-методичний посібник
для студентів непрофільних спеціальностей
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»
вищих навчальних закладів

Технічний редактор – Дудченко С.Г.

Підписано до друку 14.05.2013 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. др. арк. 3,25. Наклад 300.

Видавництво “Айлант”
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ХС №1 від 20.08.2000 р.
73000, Україна, м.Херсон, пров.Пугачова, 5/20.
Тел.: 26-67-22, 49-33-48.

